DOMINIKÁNI NA CESTE K INTELEKTUÁLNYM ELITÁM VRCHOLNÉHO STREDOVEKU

THE DOMINICANS ON THEIR WAY TO THE INTELLECTUAL ELITES OF THE HIGH MIDDLE AGES

DIE DOMINIKANER AUF DEM WEG ZU DEN INTELLEKTUELLEN ELITEN DES HOCHMITTELALTERS

Gabriel P. Hunčaga OP

Vydalo
© Centrum pre štúdium kresťanstva
vo vydavateľstve Chronos v spolupráci so Spolkom Slovákov v Poľsku
a so Slovenskou komisiou pre komparatívne cirkevné dejiny
v edícii Studia Christiana, zv. 7

© Gabriel P. Hunčaga OP

Recenzenti:
Doc. Vincent Múcska, PhD.
Doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS., PhD.

Jazyková spolupráca:
Mgr. Magdaléna Sedláčková
Mgr. Nela Molnárová

Technická spolupráca:
Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.

Kontaktná adresa:
www.studia-christiana. net
huncaga@studia-christiana.net

Obrázok na obale knihy: Sv. Tomáš Akvinský na drevenom oltárnom obraze z konventu San Marco vo Florencii, fra Angelico, tempera, okolo roku 1440

1. vydanie
2013 Kraków – Bratislava

(Chronos) ISBN 978-80-89027-37-8; (TSP) ISBN 978-83-7490-581-7
EAN 9788089027378

1 Úvod

1. 1. Ciele

Ako sme už vyššie naznačili, intenciou nášho textu je úsilie priblížiť čitateľom menej známe udalosti z kontextu stredovekého historického vývoja dnes už takmer osemsto ročnej Rehole kazateľov. Súčasťou skúmaných javov je aj proces ich vlastnej identifikácie so „svetom" a vystupovania navonok v konfrontácii so spoločenskými podmienkami, v ktorých pôsobili. To všetko v období, keď sa na scéne fundamentálnych spoločenských autorít popri *sacerdotium* a *regnum* objavuje *studium* ako legitímna tretia spoločenská sila charakterizovaná svojou intelektuálnou autoritou.[1] Jedným z podstatných elementov nami definovaného zámeru bola snaha dominikánov o etablovanie sa v akademickom prostredí, v ktorom sa rehoľa už v priebehu 13. storočia usilovala pevne zakoreniť a dosiahla pozoruhodnú jednotu medzi *vita monastica* a *disciplina scholastica*.[2]

V tejto súvislosti upriamujeme našu pozornosť na prepojenie jednotlivých mníšskych tradícií, čo vyústilo do zahájenia procesu formálnej i materiálnej zmeny klasického monastického trivia tak, ako ho formuloval už koncom 12. storočia Peter Cantor († 1197): z *legere – meditare – orare* na nové študijné rozvrstvenie *legere – disputare – praedicare*.[3] Výsledkom bol vznik *ars praedicandi*, umenia kázať, umenia pripravovať sa na kázanie (*praedicatura publica*) prostredníctvom štúdia a vyučovania (*docentura*).[4] Inými slovami povedané, pokúsime sa poukázať na to, akým originálnym spôsobom dospela Rehoľa kazateľov k spojeniu starých

---

[1] WEIJERS, Olga. Terminologie des Universités au XIIIe siècle. In *Lessico intellettuale Europeo XXXIX*, 1987, Roma : Centro di studio del C. N. R., s. 34.

[2] FRANK OP, Isnard. Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen. In *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*, 1998, Band 17, Rottenburg : Jan Thorbecke Verlag, s. 15.

[3] „*In tribus igitur consistit exercitium sacrae Scripturae: circa lectionem, disputationem et praedicationem. Cuilibet istorum mater oblivionis et noverca memoriae est nimia prolixitas. Lectio autem est quasi fundamentum, et substratorium sequentium; quia per eam caeterae utilitates comparantur. Disputatio quasi paries est in hoc exercitio et aedificio; quia nihil plene intelligitur, fideliterve praedicatur, nisi prius dente disputationis frangatur. Praedicatio vero, cui subserviunt priora, quasi tectum est tegens fideles ab aestu, et a turbine vitiorum. Post lectionem igitur sacrae Scripturae, et dubitabilium, per disputationem, inquisitionem, et non prius, praedicandum est; ut sic cortina cortinam trahat, et caetera.*" Petrus Cantor, Verbum abbreviatum, Caput primum, Contra superfluitatem et prolixitatem glossarum et inutilium quaestionum, PL 205, col. 0025 A/B.

[4] FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 24.

tradícií vzdelávania mníšskych reholí, katedrálnych a mestských škôl s novými potrebami a tendenciami rozvíjajúcich sa mestských spoločenstiev a univerzít. Tento proces sa miestami nezaobišiel bez vnútorného napätia a konfliktov, čo sa taktiež pokúsime reflektovať.

Užším zámerom knihy je v jednotlivých kapitolách na pozadí súdobého historického diania pohľadom zvnútra samotnej rehole poukázať na skutočnosti, ktoré konkrétnym spôsobom ovplyvnili problematiku jej intelektuálneho zamerania, genézu a fungovanie jednotlivých vlastných typov štúdií, a poukázanie na oblasti rehoľného života, ktoré s tým úzko súviseli. To všetko po formálnej, materiálnej i obsahovej stránke. V neposlednom rade zameriame našu pozornosť na prvé študijné centrá rehole (Paríž, Kolín, Bologna, Montpellier a Oxford), ich formovanie a štruktúru. Viacstupňový model autonómnych dominikánskych štúdií najlepšie zodpovedal nielen dobovej metodológii vzdelávania, ale korešpondoval aj s mentálnym vývojom a schopnosťami jednotlivca. Organizačná stránka týchto škôl nadväzovala na dovtedy známe a rozšírené modely výučby fungujúce v kláštorných a katedrálnych školách s tým, že samotný priebeh a obsah vyučovania na generálnom štúdiu rehole svojou náplňou v ničom nezaostával za obsahom vyučovania na svetských generálnych štúdiách a stredovekých univerzitách, konkrétne na teologických a do istej miery aj na artistických fakultách. Ďalším potenciálnym zámerom textu, ktorý nie je možné zanedbať, je otázka konfrontácie dominikánov so svetským duchovenstvom (čiastočne aj vzájomná rivalita medzi mendikantmi) pri ich prieniku do prostredia súdobých intelektuálnych elít (predovšetkým na Parížsku univerzitu) a narušenie dovtedajšej dominancie svetského kléru v akademickom prostredí.

1. 2. Metódy

Pokiaľ ide o metodologickú stránku prístupu k téme, je potrebné poznamenať, že o reholiach ako o inštitúciách možno hovoriť a písať rozličným spôsobom. Uhol pohľadu na mnohé skutočnosti bude vždy viac-menej závisieť od osoby autora, od miery objektívneho a subjektívneho poznania danej problematiky a zároveň aj od prostredia, v ktorom tvorí. Je pochopiteľné, že ktorýkoľvek autor, ale i čitateľ, bude ťažko rozumieť dejinnému fenoménu reholí, ak nie je uzrozumený s tým, kto je to rehoľník, čo je to rehoľná komunita, klauzúra, observancie, konštitúcie a pod.[5] Aspoň základná znalosť niektorých technických termínov je preto nevyhnutná. Sama medievalistika prešla v tomto smere v posledných desaťročiach vývojom a historiografia vrcholného stredoveku sa už dávnejšie nerozdeľuje na tzv. liberálno-protestantskú a konzervatívno-katolícku. Prvá menovaná vykazovala tendencie k démonizovaniu úlohy pápežstva, cirkvou vyabstrahovaného z aktuálneho usporiadania náboženských pomerov. Zo strany katolíckej to zase bolo idealizovanie celej epochy, ktorú poniektorí historici tejto platformy považovali za dosiahnutie akéhosi vrcholu kresťanstva. V súčasnosti sa už, našťastie, abstrahuje

[5] FEDOR SJ, Michal. Ad vocem : metodológia. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku.* Trnava : Trnavská univerzita, 1994, s. 13.

od takto ponímaného jednostranného videnia problematiky a namiesto úsilia súdiť dané obdobie prevláda snaha mu porozumieť.[6] Aj vďaka dospeniu k tomuto kontextu je dnes samozrejmým názor, že sa rehoľníci, ako integrálna súčasť cirkvi, z teologického hľadiska podieľajú na Božom pláne spásy, ktorý sa uskutočňuje v dejinách.[7] Preto nie vždy postačí na spracúvanie tejto problematiky „štandardný" metodologický postup historikovej práce, najmä ak zoberieme do úvahy, že kresťanstvo latinského Západu reprezentované katolíckou cirkvou ako inštitúcia funguje v stredoveku na dvoch úrovniach: po prvé ako prevládajúca ideológia, opierajúca sa o značnú svetskú moc; po druhé ako náboženstvo vo vlastnom slova zmysle. Zanedbať jednu alebo druhú úroveň by viedlo k nepochopeniu a omylu.

Formy a podoby stredovekej cirkvi i zbožnosti plasticky menili svoj vzhľad v závislosti na potrebách jej spoločenstiev a postupujúcich spoločenských zmien. Cirkev a s ňou celá kresťanská spoločnosť tieto formy podmieňovali a zároveň boli samy prostredím, v ktorom realizovali vlastné ciele, čo vo vrcholnom stredoveku vyústilo do úzkeho prepojenia profánneho a cirkevného. Svoju úlohu zohrala aj skutočnosť, že v žiadnom inom období nemali duchovní také výnimočné postavenie ako v kresťanskom (cirkevnom) stredoveku, s účinkom na hospodárstvo, politiku, právo a kultúru.[8] To vyústilo do úzkeho zväzku medzi formami života jednotlivých náboženských skupín a premenami globálnych spoločenských vrstiev. Z týchto dôvodov je pri výskume a štúdiu prameňov i literatúry nevyhnutné zohľadniť nielen všeobecné súdobé vývojové tendencie, ale aj tie, ktoré v prostredí západoeurópskeho kresťanstva vrcholného stredoveku viedli k vzniku typovo úplne nových rehoľných inštitúcií, známych ako mendikanti. Už dlhšie sa pod vplyvom prác niektorých historikov (napr. Georg Duby, Maurice Halbwachs, André Vauchez a iní) hovorí o histórii mentalít a skupín, v tomto prípade zvlášť o mentalitách a skupinách náboženských. Takáto mentalita konštituuje každodenný aspekt života človeka, automaticky rutinizovaný v myslení a popritom v tzv. kolektívnej mentalite odhaľuje aj všeobecnú, neosobnú dimenziu.[9] V kolektívnej mentalite sa odzkradľujú praktiky charakterizujúce vonkajší i vnútorný náboženský život, ktorý v prípade klerických hnutí vyústil do rozličných podôb kodifikovaných regúl a askézy.[10]

Pri klasifikovaní a diferencovaní jednotlivých foriem zasväteného života je potrebné vziať do úvahy ciele a úlohy, aké si jednotlivé spoločenstvá kladú, historický kontext na pozadí ktorého vznikajú, a prostredie v ktorom pôsobia. Historik tak reaguje na požiadavku podrobného uváženého porovnávajúceho pohľadu na konkrétnu rehoľu v náväznosti na udalosti európskeho kresťanstva, pri dostatočnej spoločenskej znalosti miesta a úlohy danej rehole, čo medzi iným dáva

---

[6] KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*. Poznań : W drodze, 2003, s. 188.

[7] Porov. BEDOUELLE OP, Guy. *História cirkvi XIV*. Prešov : Petra, 2005, s. 20 – 23.

[8] BOOCKMANN, Hartmut. *Einführung in die Geschichte des Mittelalters.* München : C. H. Beck, 1996[6], s. 118.

[9] VAUCHEZ, André. *La piété populaire au moyen age. État de travuax et position des problèmes*. Paris : Bibliothèque nationale, 1977, s. 30.

[10] Tamže, s. 31.

podklad na uchopenie osobitej situácie, v akej sa skúmaná rehoľa nachádzala.[11] Potom je možné kompetentne rozlišovať medzi mníchmi, kanonikmi, mendikantmi, eremitmi, regulárnymi kanonikmi atď. Historiografia každej jednotlivej rehole alebo iných náboženských hnutí by sa z metodologického hľadiska mala pýtať aj na dejiny iných reholí. Sem patrí aj poznanie zámerov zakladateľa, jeho vízie a miera ich splnenia. Niekde v tomto priestore sa nachádza aj „prvotná príčina" vzniku novej rehole. Súvislosti, v akých sa ocitá zakladateľ spolu so súčasníkmi a duchovnými prúdmi svojej epochy, sa hodnotia ako vplyvy, ktoré okrem vôle a vlastnej činnosti zakladateľa o všetkom spolurozhodujú.[12] Poznanie osobitého charakteru rehoľných spoločenstiev, druhov i kategórií, stanoví podmienku porozumenia nielen týmto inštitúciám ako celku, ale aj skupinám a jednotlivcom, ktorí ich tvorili. Pre označenie „regulovaného", t.j. regulou podloženého spôsobu rehoľného života sa rodila aj vlastná terminológia. Túto je taktiež nevyhnutné dôkladne pochopiť. Na vyjadrenie toho istého sa niekedy používa *ordo monasterii*, alebo *disciplina monasterii*, čo zahŕňa observancie, modlitbu liturgie hodín, liturgický život a manuálnu prácu v komunite. Prvý menovaný termín pochádza z dobovej monastickej literatúry, druhý menovaný je skôr kreovaným technickým termínom, pričom viacerí historici dávajú prednosť prvému.[13]

Cirkev vrcholného stredoveku latinského Západu je nemysliteľná bez rehoľného spôsobu života a kláštor v jeho rozmanitých podobách sa stal poznávacím znamením západoeurópskych dejín.[14] Mnísi a rehoľníci boli jednoducho všade. Bolo možné sa s nimi stretnúť kdekoľvek (okrem kláštora na trhu, v špitáli, kráľovskom paláci, na univerzite, v sídle cechov u remeselníkov, na misiách, v duchovných sprievodoch armád atď.) a spolu s pápežstvom vytvárali inštitúcie, fungujúce ako spoločenský organizačný princíp s tým, že kým v stredovekom pápežstve nachádza latinské kresťanstvo svoj jednotiaci prvok, v reholiach sa naplno prejavuje a realizuje jeho rôznorodosť a pestrosť.[15]

Tieto okolnosti sa samozrejme preniesli do každodenného života reholí a ako ich charakteristické črty sa naplno prejavili v jednotlivých nuansách vytvárajúcich spiritualitu konkrétnej rehole. Tá je chápaná v tom zmysle, že nezahŕňa len postupy pri modlitbe, výkone náboženského kultu a rehoľného života v chudobe, čistote a poslušnosti v súlade s regulou, prípadne konštitúciami. Je preto zrejmé, že na spiritualitu nemožno nazerať len ako na niečo, čo je písomne zaznamenané. Zároveň je žiadúce vidieť reálne uskutočňovanie a praktizovanie písomných zásad rehoľného života tej ktorej rehole v jej každodennej misii. A to je dôvod, prečo sa v potrebnom rozsahu musíme obrátiť k štúdiu zachovaných prameňov, aby sme spoznali, ako sa s týmito skutočnosťami identifikovali prví dominikáni a ich nasledovníci.[16] Pre historika zaoberajúceho sa monasticizmom a jeho prejavmi

---

[11] Porov. KŁOCZOWSKI, *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie,* s. 6 – 7.
[12] GRUNDMANN, Herbert. *Religiöse Bewegungen im Mittelalter*. Berlin : Verlag Dr. Emil Ebering, 1935, s. 6 – 7.
[13] VICAIRE OP, Humbert. *Histoire de saint Dominique I.* Paris : Cerf, 1957, s. 94, pozn. 45.
[14] WOLLASCH, Joachim. Mönchtum des Mittelalters zwischen Kirche und Welt. In *Münsterische Mittelalter – Schriften*, Band 7, München : Wilhelm Fink Verlag, 1973,Vorbemerkung.
[15] Porov. FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters.* Düsseldorf : Patmos, 1990^2, s. 9.
[16] TUGWELL OP, Simon. *Early dominicans.* New York : Paulist Press, 1982, s. 6.

je nevyhnutné vidieť, delikátne rozšifrovať a citlivo posúdiť vzťah medzi čisto duchovnou zložkou spirituality a medzi tou jej časťou, ktorá reflektuje ľudskú prirodzenosť s jej telesnými, intelektuálnymi a rozumovými požiadavkami. A keďže žiadna z rehoľných spiritualít nie je v praxi realizovaná v izolácii, ale v spoločenstve a aj vo vzťahu k vonkajšiemu svetu, je potrebné sa vysporiadať s faktom, že pri spracúvaní takto nadefinovanej témy sa budeme pohybovať v interdisciplárnom prostredí histórie, dejín mentalít, teológie, kresťanskej praxe a čiastočne aj filozofie. Takéto dejiny potom prirodzene balancujú na hrane teologicko-historickej disciplíny, ktorej štúdium je pre obdobie stredoveku podmienkou nielen pre vlastnú teológiu, ale v nezanedbateľnej miere aj pre také odbory ako všeobecné dejiny, kultúrne dejiny, dejiny umenia, náuka o ľudovej kultúre atď.[17] Potom sa táto téma nutne ocitá niekde medzi históriou, filozofiou, vlastnou spiritualitou rehole, dejinami filozofie a teológiou.

Súčasťou dejinného procesu dominikánov sú isté duchovné tradície, ktoré prijímajú historické i dobové dedičstvo a ovplyvňujú reakcie súčasníkov.[18] Počas 797 rokov existencie Rehole kazateľov je dobre zdokumentovateľné prelínanie jej vlastnej spirituality s inými existujúcimi spiritualitami a celou kresťanskou tradíciou. S pomedzi viacerých sa niektoré jej prvky už v počiatkoch vyvinuli do špecifických atribútov charakterizujúcich túto inštitúciu osobitným spôsobom.[19] Sem patrí aj moderne chápané štúdium ako neodmysliteľná súčasť ich života.[20] V ňom nadobudol zásadný význam jeden nový jav: „prvýkrát v tisícročnej histórii kláštorov začlenila niektorá rehoľa do svojich pravidiel oddiel venujúci sa akademickému životu.“[21] S tým spojené rozvíjanie *vita intelectualis* bolo pre dominikánov vždy motivované spásou duší a bytostne spojené s úlohou kazateľov Božieho slova.[22] Tým, že zakladateľ rehole vodil bratov do škôl a posielal ich do väčších miest, aby študovali a vytvorili konvent,[23] boli položené základy, na kto-

---

[17] HEIM, Manfred. *Von Ablass bis Zölibat. Kleines Lexikon der Kirchengeschichte*. München : C. H. Beck, 2008, s. 7.

[18] Porov. SHELDRAKE SJ, Philip. *Spirutualita a historie. Úvod do studia dějin a interpretace křesťanského duchovního života.* Brno : CDK, 2003, s. 62 – 63 a 206.

[19] WOODS OP, Richard. *Mystika a proroctví. Dominikánská tradice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 21 – 22.

[20] Tamže, s. 27, pozn. 21.

[21] Tamže, s. 27.

[22] Konštitúcie (*Liber Constitutionum et Ordinationum*, ďalej LCO) z roku 1228: „*Cum ordo noster specialiter ob predicationem etanimarum salutem ab initio noscatur institutus fuisse, et studium nostrum ad hoc principaliter ardenterque summo opere debeat intendere, ut prosimorum animabus possimus utiles esse.*“ DENIFLE OP, Heinrich. Constitutiones antique ordinis fratrum predicatorum. In *Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte des Mittelalters* (ďalej ALKM) *I,* 1885, Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, s. 194 a podobne sa vyjadrili aj LCO z roku 1256: *„Cum ordo noster spetialiter ob predicationem et animarum salutem. ab initio noscatur institutus fuisse: et studium nostrum ad hoc debeat principaliter intendere.“* LCO 1256, *Constitutiones et acta capitulorum generalium Ordinis fratrum praedicatorum 1232 – 2001*. Digitale Bibliothek, Spezial (CD-ROM), Berlin : Directmedia Publishing, 2003 (ďalej DB), s. 32.

[23] Porov. „*[Dominicus misit] Parisius cum quinque fratribus clerisic et uno converso, ut studerent et predicarent et conventum ibi facerent.*“ Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica XVI (ďalej MOPH) – *Monumenta sancti patris nostri Dominici – Acta canonisationis, Libellus de principiis praedicator*um (ďalej Libellus), *Legendae Petri Ferrandi, Constantini Urbevetani, Humberti de Romanis*. Ed. Marie-Hyacinthe LAURENT OP. Roma : Istituto storico domenicano, 1935, s. 143 – 144; „*Missi sunt*

rých dominikánske zákonodarstvo časom vybudovalo pozoruhodný mechanizmus systematického vzdelávania a formácie svojich členov.[24] Tento mechanizmus je podľa nás možné chápať aj ako odpoveď na istý dobový hendikep cirkevných inštitúcií v štruktúre vzdelávania a súčasne aj ako reflexiu súdobých potrieb *vita vere apostolica* v epoche, ktorú Jacques Le Goff nazval „dobou hlbokých zmien mentálnych a intelektuálnych štruktúr kresťanstva."[25] Zároveň je ale prospešné mať na pamäti skutočnosť, že úsilie dominikánov absorbovať dobové intelektuálne prvky v istých prejavoch neopúšťa rámec monasticko-kanonickej tradície a spája vedu s túžbou po Bohu.[26]

Je teda evidentné, že v týchto intenciách sa čitateľom predložená kniha svojim obsahovým zameraním ocitne medzi tým, čo sa v našom prostredí vo všeobecnosti kategorizuje ako „cirkevné" a „profánne" dejiny. Pre „cirkevné" dejiny platí, že v užšom slova zmysle stavajú do popredia inštitucionálny, právno-politický charakter, prípadne všetko, čo patrí k dejinnej podobe cirkvi, vrátane foriem zbožností, cirkevného života i kresťanského umenia. Spolu s dejinami teológie sa v mnohotvárnych súvislostiach duchovných dejín a dejín filozofie, v spojení s dejinami dogiem, pýtajú na cirkevnú náuku.[27] Vzhľadom na povahu skúmaného predmetu je z formálneho hľadiska väčšina takto nastolených kritérií v našom texte splnená, avšak my sme sa usilovali o to, aby nepatril výlučne len do „profánnej" alebo „cirkevnej" kategórie dejín, ale aby ich v spoločných styčných bodoch dokázal náležite premostiť, keďže je takmer nemožné vo vrcholnom stredoveku nazerať na cirkevné dejiny ako na protiklad profánnych dejín. Z hľadiska vecného členenia by sme jednotlivé časti tohto textu mohli chápať aj ako dejiny kresťanského mníšstva (prípadne rehoľné dejiny) prepojené s dejinami vzdelanosti a rehoľnej spirituality.[28]

Z uvedeného vyplýva, že cirkevné dejiny, v tomto prípade skôr dejiny monasticizmu, je možné študovať a poznávať za predpokladu, že historik je schopný akceptovať skutočnosť, že pomerne značné právomoci opáta v kláštore, či priora v konvente, sú niečím úplne samozrejmým. To isté platí aj o postojoch cirkevných predstavených ku komunite ich podriadených a rovnako i o fakte, že takmer všetko čo sa dialo za múrmi kláštora sa odvíjalo od vopred stanovených pravidiel. Niekedy je namiesto o cirkevných dejinách lepšie hovoriť o kresťanstve a jeho dejinách ako takých, keďže kresťanstvo už od neskorej antiky až po stredovek ovplyvňovalo európske dejiny a ako náboženstvo sa rozvíjalo v niekoľkých cirkvách.

Kľúčové časti nášho textu sú postavené na spracovaní písomných prameňov, takže jedným z prvých krokov, ktorý predchádza vlastnej analýze, je výber a heuristika primárnych pramenných zdrojov. Keďže našou deklarovanou ambíciou je

---

quoque Parisius (vymenúva bratov) *ad studium.*" MOPH XVI, Libellus, s. 49 – 50.

[24] Stanovy dokonca rehoľným predstaveným nariaďovali, „*mittere ad studendum ad loca ubi uiget studium.*" LCO 1256, DB, s. 99

[25] LE GOFF, Jacques. *Středověká imaginace.* Praha : Argo, 1998, s. 83.

[26] FRANK OP, Isnard. Der Beitrag der Orden zur Spiritualität in Spätmittelalter. In *Archa Verbi – Yearbook for the Study of Medieval Theology*, 2006, 3, Münster : Aschendorff Verlag, s. 120.

[27] HANUŠ, Jiří. *Pozvání ke studiu církevních dějin.* Brno : CDK, 1999, s. 59.

[28] Porov. HEIM, Manfred. *Einführung in die Kirchengeschichte.* München : C. H. Beck, 2000, s. 19 – 20.

pokúsiť sa ponúknuť čitateľom nahliadnuť do intelektuálnej zložky života stredovekého dominikána zvnútra rehole, za primárne pramene považujeme tie, ktoré pochádzajú z prostredia Rehole kazateľov. Ich znalosť je pre bádateľa v oblasti koncipovania stanovísk zárukou potrebnej autonómie. Tu však musíme skonštatovať, že uplatnené metodologické postupy sú výrazne determinované povahou, stavom a výpovednou hodnotou zachovaného pramenného materiálu. Určitá obmedzenosť v zmysle nedostatku platí najmä pre prvé dve dekády existencie rehole v prvej polovici 13. storočia a pre oficiálne legislatívne a normatívne pramene dominikánskej proveniencie. V tejto kategórii ide o najstaršie znenie konštitúcií (LCO),[29] akty prvých generálnych kapitúl[30] a akty provinčných kapitúl v tom čase už založených provincií.[31]

---

[29] Najstaršie zachované finalizované znenie LCO sa nachádza v tzv. Kódexe z Rodez (département Aveyron, Francúzsko), čo je rukopis zo 14. storočia a konštitúcie sú v ňom zapísané podľa znenia z roku 1236 tak, ako ich schválila generálna kapitula (*capitulum generalissimum*) v Paríži pod vedením Jordána Saského. V historiografii sú známe pod názvom *Constitutiones antiquae*. Formovali sa postupne v zákonodarnom procese rehole v rokoch 1220 – 1236. Dôležitú úlohu v tomto vývoji zohrala generálna kapitula v Paríži v roku 1228 (taktiež *capitulum generalissimum*), ktorá schválila text (*Et quedam alia que in constitucionibus continentur; fuerunt ibi instituta et ordinata*. DB, s. 176) pozostávajúci z dvoch oddielov, preambuly, úvodu a 61 článkov (resp. 62, v závislosti od vydania), ktoré sa týkali života vo vnútri konventu a organizačno-správnych záležitostí v rovine provinčných a generálnych kapitúl. Tento text však nie je LCO v pravom slova zmysle. Niektorí autori podobu dominikánskych konštitúcií z roku 1228 – ako medzičlánok vo vývoji smerom k finálnej podobe LCO – prirovnávajú ku *Constitutiones generales* františkánov z ich generálnej kapituly v Ríme z roku 1239. Už za Jordána Saského na čele rehole (1222 – 1237) sa pripravovala ich úplná redakcia, ale jeho tragická smrť tento proces spomalila. Až generálne kapituly v rokoch 1239, 1240 a 1241 nariadili novú redakciu LCO a ustanovili ju za záväznú pre celú rehoľu. Vzhľadom na to, že výzvy na novú redakciu LCO sa uskutočnili počas obdobia kedy stál v čele rehole kanonista Rajmund z Peňafortu (1238 – 1240), spája sa ich redakcia s jeho menom, hoci exemplár z tohto obdobia k dispozícii nie je. Kompletným korpusom LCO, nesúcim v sebe aj predchádzajúce redakcie, je v tzv. Konštitúciách kódexu liturgie text z rokov 1240 – 1256 redigovaný doplnkami magistrom rehole Humbertom z Romans. Toto vydanie LCO obsahuje v dvoch oddieloch (*distinctiones*) premabulu a 35 článkov. DENIFLE OP, Heinrich. Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228. In *ALKM II*, Berlin : Weidmannsche Buchandlung, 1885, s. 166 – 227; Tenže, Die Constitutiones des Predigerordens in der Redaction Raimundus von Peñafort. In *ALKM V*, Berlin : Weidmannsche Buchandlung, 1889, s. 530 – 564; HOYER OP, Wolfram. *Jordan von Sachsen: Von den Anfängen des Predigerordens*. Leipzig : Benno Verlag, 2002, s. 204 – 297; THOMAS, A. Henricus. De oudste constituties van de Dominicanen : voorgeschiedenis, tekst, bronnen, ontstaan en ontwikkeling (1215 – 1237*)*. In *Bibliothèque de la Revue d'Histoire Ecclésiastique*, vol. 42, Leuven, 1965; CREYTENS OP, Raymond. Les constitutions des frères prêcheurs dans la rédaction de S. Raymond de Peñafort (1241). In *Archivium Fratrum Praedicatorum* (ďalej *AFP*), 1948, 18, Roma : Istituto storico domenicano, s. 29 – 68.

[30] Prvý úplný zachovaný zápis z generálnej kapituly je z roku 1236. Z dovtedajších generálnych kapitúl, ktorých bolo 16, sa nám zachovalo sotva päť stránok neúplneho textu. MOPH III – *Acta capitulorum generalium Ordinis praedicatorum*, vol. I. 1220 – 1303, REICHERT OP, Benedikt (ed.). Roma : Istituto storico domenicano, 1898, s. 1 – 5. My budeme v našej práci tzv. *Constitutiones antiquae* nazývať LCO z roku 1228 a konštitúcie formujúce sa pod redakciou Rajmunda z Peňafortu budeme označovať ako LCO z roku 1256 tak, ako to činí digitálne CD redakcia z roku 2001 (pozn. 31).

[31] *Constitutiones et acta capitulorum generalium Ordinis fratrum praedicatorum 1232 – 2001*. Digitale Bibliothek (CD-ROM), Roma : Instituto storico domenicano, 2001*; Acta capitulorum provincialium Ordinis fratrum praedicatorum. Première province de Provence province Romaine – province D`Espagne (1239 – 1302)* (ďalej ACPP). Ed. Celestin DOUAIS. Toulouse : Imprimerie et Librarie Éduard Privat, 1894; *Acta capitulorum provinciae Poloniae Ordinis praedicatorum I. (1255 – 1600)* (ďalej ACPPL). Ed. Romanus MADURA OP. Roma : Pontificum Institutum Studiorum Ecclesiasticorum Roma, 1972; *Acta capitulorum provincialium provinciae Romanae (1243 – 1344)* (ďalej ACPR). Ed. Thomas KAEP-

Za zmienku na tomto mieste stojí spôsob, akým sa v Reholi kazateľov na generálnych kapitulách prijímali rozhodnutia. V niekoľkých podstatných prípadoch, súvisiacich s intelektuálnym profilom rehole, je poznanie tohto mechanizmu kľúčové pre vyvodzovanie relevantných záverov. Aby sa uznesenie kapitulárov stalo právoplatné, muselo byť v nezmenenej podobe schválené na troch bezprostredne za sebou nasledujúcich kapitulách. Najskôr bol predložený návrh – *inchoatio*. Druhým krokom bolo odsúhlasenie – *approbatio* a keď bolo schválené, nasledovalo potvrdenie – *confirmatio*. Tým sa rozhodnutie stalo záväzným pre celú rehoľu a stalo sa súčasťou LCO.[32]

Istý deficit chronologického pokrytia udalostí z prvých rokov existencie Rehole kazateľov v jej oficiálnych dokumentoch nahrádzajú dochované správy súčasníkov týchto udalostí z radov prvej generácie dominikánov v naratívnych prameňoch. Sú to napríklad svedectvá Jordána Saského,[33] či výpovede svedkov v kanonizačnom procese sv. Dominika.[34] Medzi ostatné oficiálne dokumenty by sme mohli zaradiť okružné listy a korešpodenciu najvyšších predstavených rehole (magistrov rehole),[35] pápežské dokumenty,[36] prípadne tie druhy relevantných prameňov, ktoré nepochádzajú z dominikánskeho, ale cirkevného prostredia majúceho dočinenia s univerzitou v Paríži.[37] Približne od polovice 13. storočia sú pramene legislatívnej povahy fragmentárne v oveľa menšej miere, a preto je možné chronológiu života dominikánov v priestore intelektuálneho zamerania sledovať od tohto obdobia pomerne plynulo.

PELI OP. Roma : Istituto storico domenicano, 1941; DOUAIS, Célestine. *Les Frères Prêcheurs en Gascogne au XIIIme et au XIVme siècle. Chapitres, couvents et notices.* Paris : Auch, 1885; Acta capitulorum provinciae Lombardiae (1254 – 1293) et Lombardie inferioris (1309 – 1312) (ďalej ACPL). Ed. Thomas KAEPPELI OP. In *AFP*, 1941, 11, Roma : Istituto storico domenicano, s. 138 – 172; KAEPPELI OP, Thomas. Ein Fragment der Akten des in Friesach 1315 gefeierten Kapitels der Provinz Teutonia. In *AFP*, 1978, 48, Roma, s. 71 – 75. Napríklad vôbec nič sa nezachovalo z provinčných aktov v Anglicku, ktoré boli zničené počas prenasledovania katolíkov a likvidácie kláštorov v 16. storočí. Pre územie dnešného Španielska platí, že provinčné akty pre provincie Hispania a Aragonia sú zachované až od 14. storočia. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“ – Dominican Education before 1350. In *Studies and Texts*, vol. 132, Toronto : Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1998, s. XV – XVI.

[32] Porov. SENNER, Walter. Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar. In FRANK OP, Isnard (ed.). *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens. Neue Folge Band 4*. Berlin : Akademie Verlag, 1994, s. 83.

[33] *Libellus de principiis praedicatorum*. Ed. Marie-Hyacinthe LAURENT OP. Roma : Istituto storico domenicano, 1935.

[34] MOPH XVI – *Monumenta sancti patris nostri Dominici – Acta canonisationis*. Ed. Marie-Hyacinthe LAURENT OP. Roma : Istituto storico domenicano, 1935; MOPH XXV – *Monumenta diplomatica s. Dominici*. Ed. Vladimír KOUDELKA OP. Roma : Istituto storico domenicano, 1966.

[35] MOPH V – *Literrae encyclicae magistrorum generalium Ordinis praedicatorum ab anno 1233 usque ad annum 1376*. Ed. Benedikt REICHERT OP. Roma : Typographia de propaganda fide, 1900; JORDAN z Saksonii. *Najdrozszej Dianie ... Listy do błogosławionej Diany Andalò. Apoftegmaty*. Ed. Paweł KRUPA OP. Poznań : W drodze, 1998.

[36] *Bullarium Ordinis Praedicatorum* (BOP). tom. I. – II. 1215 – 1430, Ed. Thomas RIPOLI OP – Antonio BREMOND OP Antonio. Roma : Hieronymi Mainardi, 1729.

[37] *Chartularium Universitatis Parisiensis I. 1163 – 1286* (CHUP). Ed. Heinrich DENIFLE OP. Paris : Typis Fratrum Delalain, 1889 a *Chartularium Universitatis Parisiensis II. 1286 – 1350*. Ed. Heinrich DENIFLE OP. Paris : Typis Fratrum Delalain, 1891, .

Ako istá forma overenia toho, či sa nariadenia a odporúčania orgánov s príslušnými právomocami vo vnútri rehole ohľadom intelektuálnej formácie v skutočnosti odzrkadlili aj v ďalších rehoľných prameňoch, sa ako žiadúca javí ich reflexia vo vybraných spisoch významných dominikánskych súčasníkov. Zaoberali sme sa dvomi spismi tohto typu: jeden patrí svojou povahou do skupiny legislatívno-normatívnych dokumentov a druhý sa kronikárskym obsahom i spracovaním ocitá medzi naratívnymi prameňmi.[38] V oboch textoch, autormi ktorých sú Humbert z Romans[39] a Gerard Frachet,[40] je možné sa stretnúť s pasážami zaoberajúcimi sa vzdelávaním a výchovou.

Svoje nezanedbateľné miesto v spektre pramenného materiálu nájdu niektoré spisy Tomáša Akvinského vzťahujúce sa na príslušné kapitoly. Zámerne sme z pramennej základne vynechali dominikánske legendy, kroniky a vitae. Ich možné využitie v nami nastolenom, alebo podobnom, bádateľskom zámere vidíme ako výzvu pre ďalší historický výskum. Nehovoriac o fakte, že v porovnaní s normatívnymi a legislatívnymi prameňmi môžu mať vzhľadom na dobu vzniku diskutabilnú výpovednú hodnotu zohľadňujúcu subjektívne pohnútky objednávateľov, prípadne samotných autorov týchto diel. Rovnako sme do zoznamu prameňov nezaradili niektoré príručky, ktoré sa venovali buď mladším adeptom rehoľného života v radoch dominikánov, alebo majú formačný charakter a vzdelania sa týkajú len v zjednodušenej podobe, prípadne sú určené ako inštrukcie pre spovedníkov a kazateľov.[41]

Citované diela pochádzajú prevažne z prostredia Rehole kazateľov, za čím sa nenachádza úmyselné obmedzovanie pestrosti pramennej bázy, ale premyslená selekcia, ktorej zámerom je docieliť ucelený pohľad na danú problematiku zvnútra rehole a pritom sa nerozchádzať s vlastnou témou. V takomto prípade je namieste otázka objektivity interpretácie nadobudnutých poznatkov a ich nezávislosti od prípadného sakramentalizovania dejín, či zníženia výpovednej hodnoty neskorších záverov. S ohľadom na už vyššie deklarovaný dôraz na interdisciplinárny prístup i naznačené metodologické postupy sa domnievame, že po oboznámení sa s potrebnými prameňmi a literatúrou sme schopní sprostredkovať dostatočne hlboké a primerane široké poznatky, aby sme sa vyhli zaujatosti, prí-

---

[38] Porov. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 90 – 91.

[39] *De erudicione Praedicatorum* a *De officiis Ordinis. B. Humberti de Romanis – Opera. De vita regulari, tom I. – II.* Ed. Joachim BERTHIER OP. Torino: Marietti, 1956, .

[40] MOPH I – *Gerardi De Fracheto. Vitae Fratrum ordinis Praedicatorum.* Ed. Benedikt REICHERT OP. Roma : Istituto storico domenicano, 1896, .

[41] Napríklad *Puer eruditus* od Vincenta z Beauvais († 1264), *De instructione puerorum* od Viliama z Tournai († po 1275), *Summa iuniorum* (niekedy aj *Ad instructionem iuniorum*) od Šimona z Hintonu (†1262) a *Rotulus pugillaris* od provinciála Dánskej provincie Augustína z Dánska (Augustinus de Dacia, Aegus de Dacia, †1285). Anglický provinciál Šimon z Hintonu vo svojej príručke ponúka len základný manuál o Dekalógu, siedmich sviatostiach, siedmich hlavných hriechoch, siedmich čnostiach, siedmich daroch Ducha Svätého, ôsmich blahoslavenstvách atď. Aj *Rotulus pugillaris* je manuál poskytujúci dominikánskemu scholárovi základný prehľad o teologických pojmoch vo vecnom a logickom usporiadaní. V pätnástich oddieloch predstavuje stručný sylabus vdelávacieho curricula na konventnej škole v 13. storočí. WALZ OP, Angelus. Der "Rotulus pugillaris" des Aage von Dänemark (†1285) im Licht dominikanischer Theologiepflege. In *Antonianum – periodicum philosophico-theologicum trimestre*, 1945, XX, fasc. 1 – 4, Roma, s. 395, 397 – 399; WALZ OP, Angelus. Fratris Augustini de Dacia O.P. Rotulus pugillaris. In *Angelicum*, 1928, 5, Roma, s. 380 – 406.

padne tendencii k jednostranným hodnoteniam. Prispieť k tomu môže aj použitie komparatívnej metódy pri porovnaní niektorých prvkov dominikánskeho rehoľného života s františkánmi (čiastočne aj s inými rehoľami) ako ich mendikantskými súčasníkmi a niekedy aj konkurentmi.[42] V oboch reholiach sa síce pestovala spomienka na priateľstvo ich zakladateľov a z hľadiska foriem rehoľného života sa vzájomne chápali ako členovia tej istej rodiny, no napriek tomuto vedomiu spoločného bratstva dochádzalo medzi oboma inštitúciami ku konfliktom, ktoré občas prerastali do ostrej rivality.

Nezanedbateľnú úlohu v našom výskume zohrala aj prosopografická metóda uplatňovaná pri skúmaní spoločenských prostredí, ich elít, populácie, prípadne skupín univerzitných študentov alebo osobitých duchovných komunít.[43] S jej pomocou sa dá zmapovať pôsobenie niektorých vyučujúcich i študentov na rôznych stupňoch rehoľných škôl v rozličných regiónoch. Porovnaním zoznamov magistrov teológie na Parížskej univerzite a asignáciami lektorov v konventoch provincií Provence (Provensálsko) a Toulouse v 13. storočí sa dá zistiť, že napríklad lektori Berengarius Notarii a B(ernardus) de Trilia boli v rokoch 1272 a 1276 asignovaní ako lektori v Toulouse v konvente Sv. Romana a o niekoľko rokov sa s nimi stretávame ako s magistrami teológie, ktorí zastávali rovnomenné katedry na univerzite v Paríži.[44]

Celkovo prevažuje v špecializovaných častiach textu použitie pramenného materiálu nad využitím kompetentnej literatúry. V prípade tvorby širšie zameraných a menej špecializovaných častí knihy je použitá predovšetkým zodpovedajúca literatúra, interpretácie prameňov a v menšej miere pramene samotné. Z tohto dôvodu môžu niektoré časti textu nadobudnúť miestami istý kompilačný charakter s prvkami zovšeobecnenia, sumarizácie a syntézy. Pokiaľ ide o použitú literatúru, bolo pre potreby prípravy na tvorbu výstupov nevyhnutné oboznámiť sa aj s titulmi, ktoré nie sú uvedené v poznámkovom aparáte, predstavujú však uvedenie do predmetnej tematiky vrátane hlbšieho porozumenia súdobým kontextom. Samotný proces heuristiky preto zahŕňal aj prácu (z nášho uhla pohľadu) so sekundárnou literatúrou. Máme na mysli rôzne lexikóny a slovníky, ktoré pre bádateľskú oblasť (nielen) cirkevného stredoveku predstavujú už samozrejmú a neodmysliteľnú súčasť štúdia. Vo väčšine týchto titulov sa nachádzajú aj bohaté bibliografické prílohy a odkazy na ďalšiu produkciu všeobecného i úzkeho

---

[42] *Františkánske pramene I. Spisy sv. Františka a sv. Kláry z Assisi*. Bratislava : Serafín, 2005; *Františkánské prameny I.* Roma : Křesťanská akademie, 1982; *Františkánské prameny II*. Český Těšín : Cor Jesu, 1994; ROEST, Bert. A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517). In *Education and Society in the middle ages and renaissance*, vol. 11, Leiden; Boston; Köln : Brill, 2000; MOORMAN, John. *A History of the Franciscan Order from its Origins to the Year 1517*. Oxford : Clarendon Press, 1968; ROBSON, Michael. *The Franciscans in the Middle Ages.* Woodbridge : The Boydell Press, 2006; ŞENOCAK, Neslihan. Book acquisition in the medieval Franciscan order. In *The Journal of Religious History*, 2003, 27, 1, s. 14 – 28; ŞENOCAK, Neslihan. Circulation of books in the medieval Franciscan order: Attitude, methods, and critics. In *The Journal of Religious History*, 2004, 28, 2, s. 146 – 161.

[43] Porov. HLAVAČKOVÁ, Miriam. *Kapitula pri Dóme sv. Martina – intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí.* Bratislava : Pro Historia, 2008, s. 8.

[44] DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l' ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*. Paris; Toulouse : Chauvin et Fils, 1884, s. 235 – 236 a GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle - I.* Paris : J. Vrin, 1933, s. 139, 155 – 157 a tabuľky.

zamerania, ktoré nám boli nápomocné obzvlášť v prvotnej fáze príprav koncepcie samotného textu.[45]

1. 3. Vymedzenie problému

Sociokultúrne a socioekonomické podmienky a možnosti latinskej cirkvi na Západe v jednotlivých obdobiach viedli k zmenám foriem zasväteného života.[46] Preto je v súvislosti s mendikantmi pre obdobie vrcholného stredoveku nevyhnutné patrične načrtnúť niektoré vývojové procesy monasticizmu. Tak ako mníšstvo raného stredoveku, agrárne a ekonomicky zakorenené prevažne na vidieku, preberalo postupne na seba aj iné ako kultovo-liturgické úlohy a cenobitské kláštory krok za krokom sa stávali dobovými náboženskými i spoločenskými centrami, o niekoľko storočí neskôr prevzali toto líderstvo európskeho monasticizmu latinského Západu[47] mendikanti. Tak ako od 10. storočia predznamenali myšlienky clunyjského hnutia v strete pápežstva s cisárstvom vývoj smerujúci k emancipovanému postaveniu cirkvi v spoločnosti, podobným spôsobom prispeli mendikanti k zainteresovaniu mestského obyvateľstva na náboženskom živote. Predovšetkým mapa dominikánskych a františkánskych kláštorov sa už v 13. storočí stala mapou miest kresťanského sveta.[48] Ich impozantné kostoly sa stali neprehliadnuteľnou súčasťou obrazu stredovekého mesta a do mníšskej tradície Západu vniesli nový originálny prvok, v praxi realizovaný ako *ordo mendicantium*.[49]

V zmysle nášho záujmu je dôležité zachytiť a interpretovať okolnosti, ktoré formovali úzky vzťah dominikánov ku štúdiu, respektíve k vzdelanosti ako takej,

---

[45] Do tejto kategórie by sme mohli zaradiť napr. monumentálne dielo vydané v rokoch 1966 – 1968 pod redakciou Huberta JEDINA *Handbuch der Kirchengeschichte* (ďalej HKG, najmä tretí diel *Die mittelalterliche Kirche*), ktoré je k dispozícii aj v podobe CD-ROMu ako súčasť programu Digitale Bibliothek, Band 35. Ďalej sú to JAKOBS, Hermann. *Kirchenreform und Hochmittelalter 1046 – 1215*. München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1999; *Lexikon des Mittelalters*. München : Artemis-&-Winkler-Verlag, 1977 – 1998 (Registerband 1999); Americký 13 zväzkový *Dictionary of the middle ages*. New York : Scribner, 1982 – 1989 vydaný pod taktovkou The American Council of Learned Societies; VAUCHEZ, Aandré – VINCENT, Catherine. *Dictionnaire encyclopédique du moyen âge*. Paris : Cerf, 1997; LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Praha : Vyšehrad, 2002; francúzsky rad vychádzajúci od roku 1934 vo vydavateľstve Bloud & Gay dodnes pod redakciou rôznych bádateľov pod názvom *Histoire de l'église depuis les origines jusqu'a nos jours*; jedným z najnovších titulov slovníkového typu je HEIM, Manfred. *Von Ablass bis Zölibat – Kleines Lexikon der Kirchengeschichte*. München : C. H. Beck, 2008 s viac ako 3000 heslami, prípadne niektoré ďalšie.

[46] Porov. FRANK OP, Isnard. *Lexikon des Mönchtums und der Orden*. Stuttgart: Reclam, 2005, s. 9.

[47] Terminus technicus „latinský Západ" pre obdobie vrcholného stredoveku azda najlepšie vystihuje rozdiel medzi vtedajším kultúrnym, náboženským a spoločenským prostredím západnej Európy jazykovo ovládanej latinčinou a gréckou, slovanskou i arabskou časťou Európy, nehovoriac o Blízkom východe a severnom pobreží Afriky. Osobne sa k jeho použitiu prikláňame v intenciách, v akých sa v iných historiografiách používa pojem *l'Occident chrétien (l'Occident médiéval)*, alebo *die abendländische Christenheit des Mittelalters (Christliches Abendland)*.

[48] LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha : Odeon, 1991, s. 102.

[49] FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*. Düsseldorf : Patmos, 1990, s. 126. Túto novinku si uvedomovali aj sami protagonisti tohto spôsobu rehoľného života. Hymnus na počesť sv. Františka, pripisovaný Tomášovi z Celana, sa na adresu františkánstva vyjadruje: „*Novus ordo, nova vita. Mundo surgit inaudita.*" LE GOFF, Jacques. *Svatý František*. Praha : Vyšehrad, 2004, s. 128.

keďže títo v monastickej praxi nahradili manuálnu prácu štúdiom.[50] Vzhľadom na to, že pod pojem intelektuálny život (*vita intelectualis* ako konštitutívny predpoklad pre vznik intelektuálnych elít) je možné vo vrcholnom stredoveku zaradiť pomerne širokú škálu javov a skutočností (okrem nami reflektovanými prvkami to vo vrcholnom stredoveku v cirkevnom prostredí bezpochyby sú napríklad *ars praedicandi*, špecializovaná písomná kultúra, jazykoveda a iné), my sa na tomto mieste budeme osobitným spôsobom zaoberať len zámerne vybranými prejavmi tejto stránky života stredovekých dominikánov. Na mieste je otázka, ako sa z niektorého prvku (resp. aspektu) života Rehole kazateľov stáva prvok intelektuálny. Podľa Isnarda Franka k tomu dochádza tým, že sa teológia a jej štúdium postaví do služby kazateľstva *more scholastico*.[51] Rovnako aj obsahová náplň termínu intelektuálny život zahŕňala v stredoveku veľké množstvo rôznorodých foriem, takže z objektívnych príčin nie je možné očakávať jednoznačnú a vyčerpávajúcu definíciu tejto stránky rehoľného života. Jednotlivé kľúčové prvky podmieňujúce vstup rehole do dobového intelektuálneho prostredia, ktoré sa podľa možností usilujeme vystopovať, zohrávali podľa nás v 13. storočí v jej štruktúrach najvýznamnejšiu úlohu a v najvyššej miere zanechali stopy v spiritualite dominikánov, ako aj ponímaní tejto inštitúcie v očiach jej súčasníkov. Preto si všímame nasledovné východiskové bádateľské rámce.

1. chronologický rámec

V prípade dominikánov je z chronologického hľadiska pre vyššie vymedzený okruh skúmania kľúčovým obdobie od roku 1216 (oficiálny dátum založenia *Ordo praedicatorum* pápežskou bulou z 22. decembra 1216).[52] Ďalšími významnými medzníkmi boli roky 1220 a 1221, kedy sa odohrali prvé dve generálne kapituly dominikánov (tzv. ústavodarná a zákonodarná),[53] sformovali sa prvé znenia konštitúcií a vytvorili sa predpoklady pre vstup na univerzity v Paríži[54] a Oxforde.[55] Veľmi dôležitým obdobím sú 70. a 80. roky 13. storočia, teda obdobie života

---

[50] BROCCHIERI, Mariateresa. Intelektuál. In LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha : Vyšehrad, 1999, s. 166.

[51] Porov. FRANK OP, Isnard. Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen. In *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*, s. 33.

[52] „*Honorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Dominico, priori Sancti Romani Tolosani, eiusque fratribus tam presentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum. Qui secundum Deum et beati Augustini regulam in eaden ecclesia institutus esse dinoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur.*“ MOPH XXV, n. 77, s. 73.

[53] FRANK OFM, Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha : Břevnov, 2003, s. 82 a HUNČAGA OP, Gabriel. *Historické štúdie k dejinám dominikánov*. Bratislava: CŠK a Chronos, 2008, s. 28.

[54] Prvá zmienka o pôsobení dominikánov na univerzite v Paríži je v listine Honoria III. z 27. februára 1220, v ktorej hovorí, že: „*fratres ordinis Predicatorum in sacra pagina studentes apud Parisius.*“ CHUP I, n. 36, s. 95.

[55] Formálny zväzok medzi dominikánmi v Oxforde a tamojšou univerzitou sa začal vtedy, keď oxfordský magister regent Robert Bacon niekedy v rokoch 1229 – 1230 preniesol katedru teológie, v čele ktorej stál, do dominikánskeho konventu a sám vstúpil do rehole. Oxfordská dominkánska škola sa tak afiliovala do teologickej fakulty a Robert Bacon, už ako dominikán, pokračoval vo vedení katedry. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II.* New York : Staten Island, 1973, s. 41 a Tenže, The Early English Friars Preachers. In *Dissertationes historicae,* n. XIV, Roma : Santa Sabina, 1951, s. 360 – 361.

prvých troch nasledovníkov sv. Dominika na čele rehole[56] a pôsobenie sv. Alberta Veľkého († 1280), sv. Tomáša Akvinského († 1274) a bl. Humberta z Romans († 1277). Práve v tejto časovej perióde, v priebehu druhej polovice 13. storočia, boli vybudované a do života uvedené študijné štruktúry rehole.[57]

Svoj približný koniec nachádza nami sledované časové rozpätie v prvom až druhom decéniu 14. storočia. To preto, lebo práve v tomto časovom úseku sa formujú niektoré charakteristické črty intelektuálneho života dominikánov, v ich zákonodárstve a praxi sa vymedzuje, čo je *studium generale*, aká je typológia ich partikulárnych škôl a čo sa na nich vyučovalo. Vyčlenená perióda zahŕňa približne tri štvrtiny jedného storočia a je zároveň obdobím azda najväčšieho rozkvetu rehole, čo sa o niekoľko rokov neskôr, v roku 1317, pokúsil vyjadriť pápež Ján XXII., keď konštatoval: „Medzi všetkými rehoľami je služba Kazateľov najviac obdarená milosťou, a preto žiari najväčším jasom." O osem rokov neskôr sa rozplýval nad „hviezdnym jasom tejto rehole a silou jej organizácie v nasadení pre Boha."[58] Po roku 1300 boli dominikáni už stabilne prítomní v súdobých akademických štruktúrach, disponovali prepracovanými fungujúcimi výchovno-vzdelávacími mechanizmami a mali za sebou pomerne úspešne zvládnuté konflikty v Paríži, prípadne v Oxforde a čiastočne i v Cambridgei. Od začiatku 14. storočia bol jedným z ich prioritných problémov organizačno-správny vývoj, súvisiaci so stúpajúcim počtom členov a s ním spojené nevyhnutné ďalšie členenie veľkých provincií. Niekedy v prvých desaťročiach 14. storočia (niekde až v jeho polovici) sa zároveň končí hromadné zakladanie dominikánskych konventov v závislosti od jednotlivých oblastí a od stupňa ich urbanizácie,[59] keďže sa rehoľa zamerala, azda len s výnimkou Toskánska,[60] na pôsobenie v mestskom urbánnom prostredí.[61]

Jedným z podstatných dôvodov takéhoto časového vymedzenia predmetu skúmania je aj skutočnosť, že po dosiahnutí istého rozkvetu a vrcholného obdobia, sa začínajú prejavovať prvé známky stagnácie, niekde dokonca úpadku či

---

[56] Jordán Saský (1222–1237), Rajmund z Peñafortu (1238–1240) a Johannes z Wildeshausenu (1241–1252).

[57] FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 26.

[58] HINNEBUSCH OP, William. *Kleine Geschichte des Dominikanerordens*. Leipzig : Benno Verlag, 2004, s. 87.

[59] Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. Zakon braci kaznodziejow w Polsce 1222 – 1972. In KŁOCZOWSKI, Jerzy (ed.). *Studia nad historia Dominikanow v Polsce 1222 – 1972.* tom. I, Warszawa : W drodze, 1975, s. 39 – 41.

[60] Toskánsko patrilo vo vtedajšej Európe k oblastiam s najrozvinutejšou urbanizáciou. Okrem Florencie a Pisy sa na jeho území nachádzali také centrá ako Siena, Lucca, Pistoia a Arezzo. Rozvinuté boli aj vidiecke strediská, čo umožňovalo mendikantom zakladať svoje komunity aj v podmienkach, ktoré by pre ich potreby v iných častiach Európy boli neprijateľné. Ako príklad môže poslúžiť Fiesole, vzdialené od Florencie len osem kilmetrov a disponujúce dómom, dominikánskym i františkánskym kláštorom. Porov. MUNDY, John. *Evropa vrcholného středověku 1150 – 1300*. Praha : Vyšehrad, 2008, s. 86.

[61] Napr. v nemeckom priestore bolo zistené, že zakladanie dominikánskych a františkánskych komunít bolo priamo ovplyvnené stupňom urbanizácie prostredia, v ktorom sa títo mendikanti rozhodli pôsobiť. Komunity s cca 3000 obyvateľmi (bolo ich asi 50) si za svoje sídlo vybrali zároveň dominikáni aj františkáni, ale v komunitách s 1000 až 2000 (týchto bolo asi 150) obyvateľmi sú doložené založenia len jednej z týchto dvoch reholí. SCHENKLUHN, Wolfgang. *Architektur der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franziskaner in Europa*. Darmstadt : Primus Verlag, 2000, s. 10.

krízy a nesúhlasu s tak jednoznačnou, podľa niektorých, azda až prílišnou jednotou medzi školou, akademickou prácou, intelektuálnou formáciou a rehoľným životom ako takým. Na začiatku 14. storočia sa v generálnych kapitulách, idúcich v pomerne rýchlom slede za sebou (Besançon 1303, Janov 1305, Padova 1308, Zaragoza 1309, Méty 1313, Londýn 1314, Bologna 1315 atď.), nanovo formulovali a stanovili normy určujúce mechanizmy dominikánskeho vzdelávacieho systému reprezentovaného ich autonómnou intelektuálnou formáciou na vlastných školách. To, čo bolo po celé 13. storočie zadefinované konštitúciami z roku 1228, tromi kapitulami z rokov 1246 (Paríž), 1259 (Valenciennes), 1274 (Lyon) a len čiastočne novelizované, bolo v priebehu dvoch desaťročí nanovo racionalizované pre potreby 14. storočia, obzvlášť v teológii s autoritatívnou pozíciou tomizmu.[62] Od prijatia nových noriem sa vo viacerých ohľadoch mení dovtedajší spôsob prístupu k edukačným postupom rehole, čo by si vyžadovalo osobitnú pozornosť so zreteľom na celú škálu spoločenských javov špecifických pre 14. storočie a značne sa líšiacich od storočia predchádzajúceho.

Neutíchajúce napätie medzi rehoľným životom ako takým a vzdelávaco-akademickými zložkami dominikánskeho života však zostalo prítomné vždy, a dokonca v prvej polovici 14. storočia sa javilo ako dovtedy najsilnejšie. Henrich Suso († 1366), absolvent generálneho štúdia rehole v nemeckom Kolíne, lektor konventu v Konstanci, a súčasne mystik a reformátor, patril k najenergickejším kritikom daného stavu. Keď za svojho *summus philosophus* označil púštneho otca Arzénia, prihlásil sa k tým, ktorí neprijímali koncept svetskej filozofie v živote rehoľníka. Suso bol jedným z tých znechutených mužov rehole, podľa ktorých vážne dôsledky rezultujúce z dobovej vzdelanostnej klímy dominikánov odvádzajú od pravého duchovného života. Podľa chápania tohto rehoľného prúdu to bola škola, „ktorá vysúšala nivy duchovného života." Práve pôsobeniu prepracovanej školskej výučby pripisovali tieto neblahé účinky, čo vo svojich širších, takmer masových prejavoch, viedlo nezadržateľne, ba až desivo, plošne k chátraniu a rozkladu edukačnej základne Rehole kazateľov.[63] V bibliografických prehľadoch, ktoré sú súčasťou poznámkového aparátu, zámerne uvádzame niektoré štúdie, ktoré prekračujú tento chronologický rámec, no svojím obsahom poskytujú cenné poznatky aj pre nami určené časové rozmedzie.

2. územný rámec

Pokiaľ ide o geopolitický rozmer skúmania takto nastoleného predmetu, je jeho ťažisko v priestore nazývanom latinský Západ (pozn. 47). Práve tu sa zrodili predpoklady pre vznik mendikantov, formovanie ich ústav so značne demokratickými črtami[64] a skutočnosť, že sa v 13. a 14. storočí stali spolutvorcami scholastic-

[62] O`CARROLL, Maura. The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348: a multidisciplinary approach. In *AFP*, 1980, 40, Roma, s. 45 – 46.

[63] Porov. FRANK OP, Isnard. Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden. In *Archiv für Kulturgeschichte* (ďalej AfKG), Band 49, Köln : Böhlau Verlag, 1967, s. 207.

[64] HEIM, Manfred. *Einführung in die Kirchengeschichte.* München : C. H. Beck, 2000, s. 73.

kého myslenia a spoluorganizátormi vtedajšieho systému vzdelanosti.[65] Priestor strednej Európy vynechávame z pragmatického hľadiska aj z toho dôvodu, že tu generálne štúdiá dominikánov boli založené až v roku 1347 v Prahe,[66] niekedy v rokoch 1393 – 1396 (najpravdepodobnejšie roku 1394) v Krakove,[67] vo Viedni v roku 1454[68] a v Budíne pre provinciu Hungaria dokonca až v roku 1513.[69] Aj z toho dôvodu sa obmedzíme len na oblasť západnej Európy.

3. študijný rámec

Obidve najvýznamnejšie žobravé rehole, františkáni i dominikáni, sa každá svojím vlastným spôsobom identifikovala ako študujúca rehoľa,[70] čím si v historiografii vyslúžili pomenovanie *ordines studentes*.[71] Aj známy benediktínsky kronikár Matúš Paris (†1259) ich započítal medzi vzdelancov, keď napísal: „*... praedicatores fratres et minores et alii viri litterati.*“[72] Viacerí z nich neboli len muži tvorivého ducha, ktorí sa zaradili medzi intelektuálne elity svojej doby, ale zanechali po sebe aj rozsiahle písomné dielo, ako „plod voľnosti a istoty akademického prostredia, majúce trvalý a všestranný význam.“[73] Potvrdzuje to aj skutočnosť, že nemalé množstvo absolventov dominikánskych generálnych štúdií získalo všeobecne akceptované akademické tituly (*licentia ubique docendi*) a viacerí vyučovali na dobových univerzitách. Za formálne potvrdenie prepojenia Parížskej univerzity s dominkánmi je možné považovať listinu Honoria III. z roku 1221 (bez presnejšieho datovania), v ktorej sa dominikánom ukladá raz ročne na sviatok sv. Mikuláša celebrovať slávnostnú rannú omšu za živých magistrov a študentov, ako aj za zachovanie parížskeho štúdia. Rovnako raz do roka mali dominikáni od sv. Jakuba

---

[65] Porov. LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha : Karolinum, 1999, s. 94.

[66] „*Denunciamus fratribus universis, quod nos ad peticionem serenissimi principis et magnifici Caroli regis Romanorum illustris assignamus et ponimus studium, generale in conventu Pragensi de provincia Bohemie.*“ Generálna kapitula v Bologni v roku 1347, DB, s. 1735-1736.

[67] KOROLEC, Jerzy. Studium generalne dominikanów klasztoru świętej Trójcy w Krakowie. In KŁOCZOWSKI, Jerzy - SPIEŻ OP, Jan (edd.). *Dominikanie w środkowej Europie w XIII.-XV. wieku: Studia nad historią dominikanów w Polsce (Studia)*. tom. III, Poznań : W drodze, 2002, s. 181 – 182 a ZDANEK, Maciej. *Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu.* Warszawa : Institut historii PAN, 2005, s. 86.

[68] FRANK OP, Isnard. Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500. In *Archiv für österreichische Geschichte* (ďalej AOG), Band 127, Wien : VÖAW Verlag, 1968, s. 84.

[69] „*Approbamus studium generale in conventu Budensi provinciae Ungariae.*“ Generálna kapitula v Janove v roku 1513, DB, s. 4158.

[70] Už Roger Bacon OFM († 1292) s presvedčivou istotou konštatoval, že teológii, nielen v Paríži, dominujú dve najväčšie mendikantské rehole – dominikáni a františkáni. „*Propter quod accidit, ut seaculares a quadraginta annis nullum composuerunt in theologia tractatum, nec reputant se aliquid posse scire, nisi per decem annos vel amplius audiant pueros duorum ordinum; nec aliter praesumunt legere sententias, nec incipere in theologia, nec unam lectionem, nec disputationem, nec praedicationem, nisi per quaternos puerorum in dictis ordinibus; sicut manifestum est omnibus in studio Parisius et ubique.* Compendium studii philosophiae. Citované podľa FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 57.

[71] Porov. SCHENKLUHN, Wolfgang. *Ordines Studentes. Aspekte zur Kirchenarchitektur der Dominikaner und Franziskaner im 13. Jahrhundert.* Berlin : Gebr. Mann Verlag, 1985 s. 44 – 45.

[72] Citované podľa MENZEL, Michael. Predigt und Geschichte. In *Beihefte zum AfKG*, Köln : Böhlau Verlag, 1998, s. 101.

[73] LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství.* Praha; Brno : CDK; Vyšehrad, 2001, s. 263.

celebrovať v deň spomienky na očisťovanie Panny Márie slávnostnú rannú omšu za zosnulých z Parížskej univerizty. Na základe tejto listiny bolo umožnené tým členom univerzity, ktorí si to budú želať, aby boli pochovaní u dominikánov u sv. Jakuba, teológovia v kapitulnej sieni a členovia ostatných fakúlt v kláštore.[74]

Prvým magistrom teológie, ktorý v Paríži zasadol na katedrový stolec z radov dominikánov, bol Roland z Cremony (od roku 1229) a niekedy v roku 1230/31 k nemu pribudol aj Ján zo Sv. Egídia.[75] V roku 1236 mali z 12 katedier na teologickej fakulte dominikáni dve a františkáni jednu. Do roku 1319/20 sa na týchto dvoch katedrách vystriedalo 71 dominkánskych magistrov, čo je z radov iného ako svetského duchovenstva ďaleko najvyššie číslo. Silné postavenie reholí na teologickej fakulte v Paríži ilustruje aj skutočnosť, že z dvadsiatich katedier do prvej polovice 14. storočia mali svetskí magistri jedenásť a rehoľníci deväť.[76] Proces nástupu mendikantov na európske univerzity sa zavŕšil v druhej polovici 14. soročia, kedy si „monopolizovali" teologické fakulty predovšetkým v italských mestách ako Neapol, Florencia, Pisa, Perugia, Bologna či Padova.[77] Aby mohli dominikáni poskytovať systematické vzdelanie, boli sami ako celok organizovaní na spôsob akejsi rozptýlenej, putovnej univerzity.[78] Reálne to znamenalo, že sa v niektorých ohľadoch aj vo vzdelávacej oblasti zriekli fixácie školskej komunity na jedno miesto a predovšetkým nižšie stupne ich škôl vytvorili celorehoľnú sieť mobilných inštitúcií meniacich sídelný konvent podľa aktuálnych potrieb a okolností.[79]

---

[74] „*Insuper singulis annis in crastino festivitatis beati Nicholai missam solempnem in majori altari presente conventu pro vivis magistris et scolaribus necnon et conservatione studii Parisiensis, in crastino vero purificationis beate Mariae virginis cum eadem solempnitate missam pro illis qui de Universitate nostra Parisius decesserint celebrabunt. Si vero ibi elegerit sepulturam, si fuerit theologus, sepelient eum in capitulo suo; si autem alterius facultatis, in claustro.*" CHUP I, n. 42, s. 99 – 100.

[75] CHUP I, n. 34, s. 94.

[76] Svetskí magistri mali k dispozícii od roku 1200 spolu 6 katedier. Od roku 1218/19 ich bolo už 8, o rok neskôr pribudla ešte jedna, v rokoch 1273/74 a 1274/75 ďalšie dve. Na týchto katedrách sa do roku 1319/20 vystriedalo 134 svetských magistrov. Františkáni mali od roku 1231 jednu katedru, na ktorej do spomínaného roku 1319/20 pôsobilo 51 magistrov z ich radov. Z iných reholí mali svoju katedru od roku 1256/57 ešte cisterciti, na ktorej sa vystriedalo jedenásťch magistrov, benediktíni mali od roku 1258/59 osem magistrov, rehoľníci z Val des Écoliers od roku 1258/59 celkove šesť magistorv, rehoľní kanonici z Mont Saint Éloi od roku 1271/73 štyroch magistrov, augustiniáni od roku 1284/85 pätnásť magistrov a od roku 1294/95 získali svoju katedru aj karmelitáni, na ktorej vystriedali šesť svojich magistrov. Porov. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, tabuľky.

[77] ASZTALOS, Monika. Die theologische Fakultät von der Bibelexegese zur scholastischen Theologie. In RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*. München : C. H. Beck, 1993, s. 365. Na teologickej fakulte v Bologni v rokoch 1364–1500 pripadalo zo 447 doktorských promócií až 419 na mendikantov. Z deviatich katedier teológie mali rehoľníci obsadené všetky, z toho františkáni 3, augustiniáni a karmelitáni po dve, dominikáni jednu a clunyjskí benediktíni jednu. V Padove v rokoch 1363–1509 tvorili promócie mendikantov až 79% z celkového počtu. KŁOCZOWSKI, Jerzy. Dominikanie w środkowo-wschodniej Europie i ich kultura intelektualna oraz pastoralna w wiekach średnich. In KŁOCZOWSKI, Jerzy – SPIEŻ OP, Jan. (edd.). *Dominikanie w środkowej Europie w XIII.–XV. wieku: Studia nad historią dominikanów w Polsce.* tom. III, Poznań : W drodze, 2002, s. 159; RÜTHER, Andreas. Educational Communities in German Convents of the Franciscan and Dominican Provinces before 1350. In BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph (edd.). *Medieval education.* New York : Fordham University Press, 2005, s. 126.

[78] LAWRENCE, Hugh. *Dejiny středověkého mnišství.* Praha; Brno : CDK, 2001, s. 259.

[79] Porov. FRANK OP, Isnard. Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden. In *AfKG*, s. 189.

Z tohto dôvodu si na prvom mieste našu pozornosť zaslúžia generálne štúdiá rehole, ktoré sa v kláštornej praxi ako najvyššia forma rehoľnej vzdelávacej inštitúcie objavujú najneskôr v prvej polovici 13. storočia[80] a v akademickom prostredí mimo rehoľného okruhu o niekoľko rokov skôr.[81] Samotnej inštitúcii generálnych štúdií, ako aj pojmu *studium generale* v Reholi kazateľov je namieste venovať viac priestoru, keďže v trojstupňovej škále vlastných rehoľných škôl predstavovali najvyššiu formu autonómnej vzdelávacej inštitúcie a za istých okolností niektoré z nich môžeme označiť aj za rehoľné univerzity.[82] Dokonca v niektorých tradičných centrách vzdelanosti v Nemecku a Itálii, v ktorých absentovala univerzita, suplovali jej spoločenskú a akademickú úlohu.[83] V niektorých mestách, kde univerzita bola, ako napr. v Toulouse, ju mali dominikáni určitým spôsobom pod svojou kontrolou.[84] V prípade, že sa reholi podarilo dosiahnuť afiliáciu generálnych štúdií do teologických fakúlt niektorých univerzít, participovali rehoľní absolventi na privilégiu udeľovania *licentia ubique docendi*. Takýto profit sa postupne podarilo dosiahnuť na univerzitách v Paríži, Toulouse, Oxforde, Neapole, Prahe aj inde.[85]

V spojitosti s generálnymi štúdiami je nevyhnutné objasniť aj ich organizačnú štruktúru, spôsob nadobúdania akademických titulov (bakalár, lektor), priebeh výuky a z toho plynúce konkrétne študijné potreby, ako aj motiváciu k zodpovednému štúdiu.[86] Nepovšimnutá nezostáva ani akademická peregrinácia z jedného študijného centra k inému, ktorá v prípade dominikánov predstavovala významný prejav mobility stredovekého človeka a vďaka štúdiu ako svojmu prameňu tvorila homogénnu súčasť dominikánskych observancií. Svoje patričné

---

[80] Neskôr vlastnými generálnymi štúdiami okrem dominikánov disponovali aj františkáni, karmelitáni, augustiniánski eremiti a cisterciti. Porov. KADLEC, Jaroslav. Řeholní generální studia při Karlově univerzitě v době předhusitské. In *Acta Universitatis Carolinae-Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1966, č. 7, s. 64 – 66, 82 a 96 – 97. Františkánske *studium generale* v Paríži určite existovalo už pred rokom 1239. ROEST, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517)*, s. 15.

[81] DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Berlin : Wiedmannsche Buchhandlung, 1885, s. 12, 13 a 20; WEIJERS, Olga. Terminologie des Universités au XIIIe siècle. In *Lessico intellettuale Europeo XXXIX*. Roma : Centro di studio del C. N. R., 1987, s. 37; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*. Oxford : Clarendon Press, 1936^{2}, s. 8.

[82] Porov. MULCHAHEY, Michèle. *„First the Bow is Bent in Study ...“ – Dominican Education before 1350*. Toronto : Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1998, s. 384.

[83] V Kolíne nad Rýnom vzniklo generálne štúdium dominikánov už v roku 1248 a univerzita, pri ktorej vzniku zohrali svoj nemalý podiel aj tamojší dominikáni, bola založená až Urbanom VI. 21. mája 1388. Porov. DIETMAR, Carl. *Das mittelalterliche Köln*. Köln : J.P. Bachem Verlag, 2004, s. 127 – 131. Podobná situácia bola na univerzite v Bologni, kde teologická fakulta pred rokom 1360 neexistovala a tamojšie dominikánske generálne štúdium viac ako jedno storočie suplovalo jej úlohu. Porov. RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 250 – 251.

[84] Porov. DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 325 – 340.

[85] Porov. KIELAR OP, Paweł. Studia nad kultura szkolna i intelektualna dominikanow provincii polskiej w średniowieczu. In KŁOCZOWSKI, Jerzy (ed.). *Studia nad historia Dominikanow v Polsce 1222 – 1972 I.* Warszawa : W drodze, 1975, s. 304 – 305.

[86] Štúdium platilo každodennému ofíciu za rovnocenné a prostredníctvom dišpenzov (pozri nižšie v kapitole č. 3) z *vita monasteria* (kláštorných observancií) bolo možné z neho dosiahnuť úľavy v prospech štúdia. FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 27. „*Circa eos qui student taliter dispensetur a prelato: ne propter officium uel aliud de facili a studio retrahantur uel impediantur.*“ LCO 1256, DB, s. 101.

miesto si v tomto titule nachádza aj vzťah dominikánov ku knihám a zaobchádzanie s nimi. Tým, že služba dominikánov nezahŕňala len prevázadkovanie škôl a doktrinálnu akademickú oblasť teológie, vyžadovala si aj ich pastoračná prax celý korpus praktickej literatúry, aby boli rehoľníci schopní náležite odkomunikovať oficiálnu cirkevnú náuku v ponaučeniach adekvátne prispôsobených kresťanskému životu ich poslucháčov.

4. rámec trvalej intelektuálnej formácie

Prepojenie dominikánov na súdobé školstvo (predovšetkým univerzity) spôsobilo, že sa u nich vyvinuli mechanizmy, ktorými rehoľa včlenila dobové intelektuálne prvky do svojej spirituality. Naším zámerom je poodhalenie spôsobu akým ich chcela prostredníctvom vlastného zákonodarstva (*Liber constitutionum et ordinationum* – LCO, *Acta capitulorum generalium a Acta capitulorum provincialium*) presadiť a napokon v tzv. trvalej intelektuálnej formácii aj udržať. Z toho dôvodu sú ďalším objektom výskumu nižšie postavené rehoľné školy ako *studia particularia*, objavujúce sa pod týmto názvom v písomných prameňoch legislatívneho charakteru najneskôr v roku 1305,[87] školy *arcium* (tzv. artistické školy) zriadené už na generálnej kapitule vo Valenciennes v roku 1259,[88] a tie typy škôl, ktoré sa v prameňoch dominikánskej proveniencie nazývajú *schola* a v historiografii sú chápané ako konventné školy.[89] Koncept trvalej intelektuálnej formácie úzko previazaný so súdobými vzdelávacími inštitúciami sa u dominikánov udomácnil už v priebehu 13. storočia a prostredníctvom generálnych kapitúl prenikol do ich rehoľného zákonodarstva, čo bolo v dovtedajšj monastickej tradícii podstatnou novinkou. Mendikantský náprotivok klasického mnícha vďaka nej nadobudol mobilitu a putujúc z provincie do provincie, z miesta na miesto, aby sa venoval štúdiu, kázaniu, či správnym povinnostiam predstavoval radikálny odklon od kláštornej tradície minulosti.[90]

Okrem vyššie menovaných inštitúcií, zabezpečujúcich študijnú prípravu rehoľníkov, sa už v prvých desaťročiach existencie rehole vykryštalizovali funkcie, či lepšie povedané ofíciá, majúce na starosti trvalú intelektuálnu formáciu. Ako historicky prvé bolo v tejto súvislosti ustanovené ofícium lektora konventu – *lector*, ktoré sa v aktách generálnych kapitúl po prvýkrát spomína v roku 1249.[91] Od roku 1265 obdržal lektor konventu akéhosi pomocníka – podlektora (kurzora – *cursor*). Jeho osobitou úlohou bolo v konventoch, v ktorých sídlili generálne štúdiá, počas jedného roka podávať krátke prednášky zo Sentencií.[92] Účasť na

[87] *„Nullus autem mittatur ad studium generale sive in sua provincia sive extra, nisi ordine premisso in logicalibus et naturalibus sufficienter profecerit et saltem duobus annis in aliquo particulari studio sentencias audierit.*“ Generálna kapitula v Janove z roku 1305, DB, s 967.

[88] *„Quod ordinetur in provinciis que indiguerint. aliquod studium arcium. vel aliqua; ubi invenes instruantur.*“ Tamže, s. 375.

[89] MULCHAHEY, Michèle. *„First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 133.

[90] Porov. LAWRENCE, Hugh. *Dejiny středověkého mnišství.* Praha; Brno : CDK; Vyšehrad, 2001, s. 235.

[91] *„Lectores qui parum de textu legere consueverunt; corrigant se in hoc et tantum legant de textu. ut fratres in addiscendo bibliam totam. sub eis valeant proficere.“* Generálna kapitula v Trevíri, DB, s. 267.

[92] *„In conventibus ubi sunt studia generalia ad legendum cursorie sentencias singulis annis. Frater alquis ydoneus assignetur.“* Generálna kapitula v Montpellier, Tamže, s. 435.

prednáškach mali povinnú nielen študenti, ale aj kňazi a tzv. *fratres communes*,[93] čo zodpovedá rehoľným predstavám o trvalej intelektuálnej formácii. Tým, že kňazi mali aj liturgické povinnosti vysluhovať sviatosti, týkali sa ich v čase pôstneho obdobia úľavy z účasti na prednáškach zo Sentencií.[94] Povinnosti lektorom stanovili provinčné kapituly a ich hlavnou úlohou bolo navštevovať jednotlivé kláštory a v spolupráci s tamojšími lektormi a kurzormi prednášať bratom na témy z rôznych oblastí teológie a filozofie.[95] Štúdium sa tak pre dominikána nekončilo absolvovaním niektorého typu vlastnej rehoľnej školy či univerzity. Činnosťou lektorov pokračoval vzdelávací proces plynule ďalej a sami lektori museli byť v kontakte s vtedajšími aktuálnymi výsledkami filozofického a teologického bádania. Okrem toho sa mohol lektor počas prednášok pre spolubratov prezentovať v miestnom konventnom kostole aj ako kazateľ. Takáto činnosť prispievala k atraktívnosti dominikánskeho kostola a v praxi umožnila popri duchovnej stránke rozvinúť aj intelektuálnu stránku osobnosti dominikána – učenca. V neposlednom rade tým dominikáni napĺňali aj koncept laického apoštolátu v spojení konventného kostola a pastorácie v rámci ich kazateľského obvodu – *terminus praedicationis*.[96]

5. rámec sv. Tomáša Akvinského

V zmysle načrtnutého predmetu nášho skúmania nie je v texte možné bez povšimnutia obísť učenie sv. Tomáša Akvinského, a to nielen vo všeobecnom slova zmysle, ale aj v jednotlivých konkrétnostiach, keďže niekoľko rokov pôsobil v hlavných vzdelávacích inštitúciách rehole v Kolíne, Paríži, Ríme a Neapole. Ním nastolený teologický koncept už krátko po jeho smrti v roku 1274 zohrával v procese výuky na školách dominikánov kľúčovú úlohu a o niekoľko desaťročí neskôr sa stal, minimálne v teologických disciplínach, náukou *sanior et communior*[97] pre celý kresťanský Západ. Jeho presadenie sa nezaobišlo bez intelektuálneho zápasu v reholi i mimo nej,[98] pričom jeho ťažisko, ktoré sa odohralo v Paríži v rokoch 1270 a 1277, bolo zároveň súčasťou akademického zápasu medzi rehoľným a svetským duchovenstvom, ktorý v rokoch 1252 až 1290 zamestnával Paríž a o niečo neskôr aj Oxford.[99] Zjednodušene povedané, v popredí debaty stála už

---

[93] BOYLE OP, E. Leonard. Notes on the Education of the „Fratres communes" in the Dominican Order in the Thirteen Century. In CREYTENS OP, Raymund – KÜNZLE OP, Pius (edd.). *Xenia medii aevi historiam illustrantia oblata Thomae Kaeppeli OP*. Storia e letteratura 141, Roma : Edizioni di Storia e Letteratura, 1978, s. 249 – 267.

[94] Rukopis Biblioteca Nazionale Centrale, Firenze, MS G. 4.936, fols 337ra – 341vb. „*Clerici enim in quadrgesima non ita possunt audire, quia tunc magis circa sacramentorum, exercitium occupantur. Et sic patet primum, scilicet computatio numeralis, quia...*" Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*", s. 394 – 395.

[95] KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Zakon braci kaznodziejów w Polsce 1222 – 1972*, s. 55.

[96] Porov. FRANK OP, Isnard. Das mittelalterliche Dominikanerkloster als paraparochiales Kulturzentrum. In *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*, Band 17, 1989, s. 123 – 142.

[97] „*Cum doctrina venerabilis doctoris fratris Thome de Aquino sanior et communior reputetur, et eam ordo noster specialiter prosequi teneatur.*" Generálna kapitula v Métach z roku 1313, DB, s. 1106.

[98] Porov. BURBACH, Maur: Early Dominican and Franciscan Legislation Regarding St. Thomas. In *Medieval Studies*, 4, 1942, p. 139 – 158.

[99] LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha : Karolinum, 1999, s. 91.

od druhej tretiny 13. storočia otázka o chápaní „*vera sapientia*“, čiže reakcia na aristotelovský model vedy, ktorého určujúcim rysom je rozlišovanie teoretického a praktického poznania a stanovenie jasnej hranice medzi oboma „božskými“ vedami, medzi metafyzikou a teológiou zjavenia.[100] Práve zavedením aristotelovskej epistemológie a jej explicitnou reflexiou v skúmaní Božských vecí sa teológia konštituovala ako veda. Sv. Tomáš Akvinský zohral v tomto procese jednu z hlavných úloh a výrazne spoluurčil vývoj posvätnej náuky.[101] Tým pádom smela byť v pokresťančenom aristotelizme odovzdávaná teológia iterpretovaná v spojitosti s filozofickou racionalitou.[102]

Doctrina christiana, *sacra doctrina*, *sacra pagina*, *doctrina theologiae*, *sacra scriptura*,[103] ako sa vtedy teológia nazývala, sa dominikánskym intelektuálom v *studium sacrae doctrinae*, *studium logicae*, *studium theologiae* a o niečo neskôr aj v *studium naturarum* stala vedou v pravom slova zmysle tak, ako o tom uvažovali niektorí z mendikantov, františkáni Alexander z Hales (†1245) v jednej zo svojich *Quaestio* pod názvom *Utrum doctrina theologiae sit scientia* ?,[104] Ján Duns Scotus († 1308) v komentári na prvú knihu Sentencií v časti nazvanej *De theologiae quatenus scientia practica*[105] a Tomáš Akvinský v odpovedi na otázku: *Utrum sacra doctrina sit scientia* v *Articulus secundum*, *Quaestio prima* jeho Teologickej sumy.[106] V tom čase z cirkevného prostredia latinského Západu práve mendikanti najlepšie zareagovali na nové intelektuálne výzvy a nebáli sa svojich nadaných členov poslať na postupne vznikajúce univerzity. Nadobudnutou erudíciou významným spôsobom pripravili cestu od teologickej vedy k vedeckej teológii[107] a zásadným spôsobom sa pričinili o prechod z čisto monastickej teológie[108] ku vedeckej.[109]

---

[100] SPEER, Andreas. Sapientia nostra, filosofie a teologie na pařížském odsouzení v roce 1277. In *Parva Philosophica*, 16, Praha : FÚ AV ČR, 2004, s. 37.

[101] CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*. Ostfildern : Matthias Grünewald Verlag, 2008, s. 35.

[102] FRANK OP, Isnard. Albert der Grosse als Diminikaner in seiner Zeit. In *Katholische Akademie Augsburg*. 1981, Augsburg : Akademie Publikationen, s. 23.

[103] Pre rôzne dobové názvy teologickej vedy porov. CONGAR OP, Yves. Théologie. In *Dictionnaire de thélogie catholique*, tom. XV, 1, kol. 345. „*In principio intelligendum est, quod sacra doctrina, videlicet theologia...*“ a „*Ratio autem huius veritatis haec est, quia cum sacra Scriptura sive theologia sit scientia* ...“ a Breviloquium – Kompendium scholastické teologie, pars prima De trinitate Dei, cap. I, ad. 1 a 2. Ed. Ctirad POSPÍŠIL. Praha : Vyšehrad 2004, s. 295.

[104] Porov. CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 74.

[105] Porov. SCOTUS, J. Duns. De theologiae quatenus scientia practica. In *Teológia ako praktická veda*, Bratislava : Serafín, 2005, s. 150 – 195.

[106] Otázka I, O posvätnej náuke, aká je, čoho sa týka a že sa delí na desať článkov: 1. Je popri iných vedách nevyhnutná teologická náuka?; 2. Je posvätná náuka vedou?; 3. Je jednou vedou, alebo je ich viac?; 4. Je to veda teoretická alebo praktická?; 5. Je vznešenejšia než iné vedy?; 6. Je múdrosťou?; 7. Je Boh subjektom tejto vedy?; 8. Je vedou dokazujúcou?; 9. Má používať metaforický alebo symbolický spôsob vyjadrovania a 10. Obsahuje sväté Písmo pod jedným slovom viacero významov? Slovenský preklad CHABADA, Michal. Tomáš Akvinský : Suma teologická, 1. časť, 1. otázka, 1. – 10. článok. In *Filozofia*, 2011, 66, č. 1, s. 83 – 99.

[107] Porov. GERWING, Manfred. *Theologie im Mittelalter*. Paderborn : Ferdinand Schöningh Verlag, 2000, s. 131.

[108] Názov „monastická teológia“ sa zaužíva pre školskú teológiu prestovanú v kláštorných a katedrálnych školách. Chápe sa ako prejav monastického rozkvetu 12. storočia. FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*. Düsseldorf : Patmos, 1990, s. 132.

[109] FRANK OFM, Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha : Břevnov, 2003, s. 80.

1. 4. Prehľad bádania

V rámci bádateľského prehľadu sa pokúsime v krátkosti predstaviť aj slovenskú produkciu k danej téme. Súčasne však treba konštatovať, že na Slovensku je v nastolenom predmete historického diskurzu v súčasnosti k dispozícii minimálne množstvo titulov a aj tie, ktoré existujú, nie sú svojím obsahom začleniteľné do obsahu tejto knihy. Boli síce vydané jednotlivé štúdie, ktoré sa zaoberajú pohľadom na náboženský život stredovekého človeka,[110] prípadne kresťanstvom[111] a dejinami cirkevných inštitúcií v stredoveku,[112] nedisponujú však dostatkom relevantných informácií pre nami spracúvanú tému. O niečo využiteľnejšie, avšak stále značne útržkovité, sú poznatky slovenských bádateľov zhrnuté v publikačnej činnosti v súvislosti s dejinami mendikantských rehoľných domov a komunít na našom území,[113] prípadne s dejinami vzdelanosti

[110] HOMZA, Martin. *Mulieres suadentes. Presviedčajúce ženy*. Bratislava : LÚČ, 2002; KOŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (edd.). *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I a II*. Bratislava : Chronos, 2006.

[111] Pozri ŽILKOVÁ, Marta (ed.). *Kresťanstvo a kultúra na Slovensku I.* Nitra : KBS, 2002; KÚTNIK, Jozef. *Kresťanský stredovek Slovenska* (Výber z diela 3). Bratislava : LÚČ, 2005;VENCKO, Ján. *Dejiny Štiavnického opátstva na Spiši*. Ružomberok : „LEV", 1927; KOŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (edd.). *Pohanstvo a kresťanstvo*. Bratislava : Chronos, 2004; VALACHOVÁ, Denisa. Dejiny benediktínskeho opátstva v Klíži, In *Historický časopis*, 2001, 49, č. 1, s. 19 – 36; BEŇKO, Ján. K počiatkom kresťanstva a stredovekých kostolov v Turci. In *Slovenská archivistika*, 1995, 2, s. 36 – 44; dizertačná práca obhájená na HÚ SAV v roku 2008, ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Stredoveké premonštrátske kláštory v slovenskej časti územia bývalého Ostrihomského arcibiskupstva*; MARSINA, Richard. Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi východom a západom. In *Historický časopis*, 1992, 40, č. 4, s. 409 – 421; SLIVKA, Michal – HOMZA, Martin (edd.). *Človek – sacrum – prostredie*. Studia archeologica Slovaca mediaevalia, V, Levoča : MTM, 2006; SLIVKA, Michal (ed.). *Kostol ako stred sídliskovej jednotky*. Studia archeologica Slovaca mediaevalia, VI, Bratislava : AEPress, 2007; NEMEŠ, Jaroslav – KOŽIAK, Rastislav (edd.). *Svätý Vojtech – svätec, doba a kult*. Bratislava : Chronos, 2011 a iné.

[112] Napr. MÚCSKA, Vincent. Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia. In *Acta historica Posoniensia IV*, Bratislava : Stimul, 2004; MÚCSKA, Vincent. O prých uhorských biskupstvách. In *Historický časopis*, 2003, 51, č. 1, 51, s. 3 – 22; MÚCSKA, Vincent. K otázke vzťahu uhorského kráľa k cirkvi v 11. storočí. In *Studia Historica Tyrnaviensia III*, 2003, s. 335 – 344; MÚCSKA, Vincent. K otázke dosahu cirkevných reforiem 11. storočia na Uhorsko. In *Studia archeologica slovaca mediaevalia III – IV*, 2000 – 2001, s. 153 – 169; MARSINA, Richard. O Nitrianskom bikupstve. (Prečo nebolo obnovené biskupstvo v Nitre hneď začiatkom 11. storočia?) In *Szomszédaink között Kelet – Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára. szerkesztette Glatz Ferenc*. Budapest, 1993, s. 27 – 32; MARSINA, Richard. Nitrianske biskupstvo a jeho biskupi od 9. do polovice 13. storočia. In *Histrorický časopis*, 1993, 41, č. 5, s. 534 – 535; MARSINA, Richard. Začiatky cirkevnej organizácie na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1995, 30, č. 2, s. 113 – 126; ŠEDIVÝ, Juraj. Cirkev v stredovekej Bratislave – staré odpovede a nové otázky. In CZOCH, Gábor (ed.). *Kapitoly z dejín Bratislavy*, Bratislava : Kalligram, 2006, s. 93 – 126; ŠEDIVÝ, Juraj. Die Anfänge des Pressburger Kapitels, In *Acta historica Posoniensia II*, Bratislava, 2001, s. 107 – 117; STEINHÜBEL, Ján. Štyri veľkomoravské bikupstvá. In *Slovanské štúdie*, Bratislava, 1994, s. 21 – 39; ČULENOVÁ, Miroslava. Život v benediktínskych kláštoroch na Slovensku do roku 1336. In *Medea – Studia medievalia et antiqua*. roč. 11, Bratislava : FiFUK, 2007, s. 73 – 88 a niektoré ďalšie.

[113] KOŽIAK, Rastislav – MÚCSKA, Vincent (edd.). *Rehole a kláštory v stredoveku*. B. Bystrica; Bratislava : Chronos, 2002; ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava 1994; ORIŠKO, Štefan. Prvé stredoveké stavby žobravých reholí na Slovensku. In *Pamiatky a múzeá*, 2004, 1, s. 15 – 22; SLIVKA, Michal. Mendikantské rehole v mestotvornom procese na Slovensku. In *Archeologia historica*, 2000, 25, s. 267 – 277; SLIVKA, Michal. Locus amoenus v procese zakladania a výstavby stredove- kých kláštorov. In *Studia archeologica slovaca medievalia.* I, 1998, s. 59 – 70; SLIVKA, Michal. Etablovanie rehoľných komunít v mestskom prostredí na Slovensku.

a knižníc na Slovensku.[114] Z niektorých z nich sú závery pre potreby stredoveku zhrnuté v súbore štúdií, ktorý sme vydali v roku 2008.[115]

Ako veľmi užitočné hodnotíme štúdie Michala Chabadu súvisiace s dielom a osobou Boethia z Dácie,[116] no predovšetkým jeho vedecký slovenský preklad 1. časti 1. otázky (články 1 – 10) Akvinského Teologickej sumy „O posvätnej náuke, aká je, čoho sa týka a že sa delí na desať článkov."[117] Zvláštne miesto v bibliografii týkajúcej sa dominikánov na území dnešnej Slovenskej republiky v období stredoveku zaujíma dielo Mateja Fehéra. Tento maďarský dominikán, pôsobiaci do oslobodenia v Košiciach, je autorom niekoľkých rukopisných prác zaoberajúcich sa činnosťou dominikánov v Košiciach, Gelnici, Viedni a dokonca aj v Prešove a Veľkom Šariši. V citačnom aparáte sa opiera o pomerne širokú škálu prameňov a literatúry nielen rehoľnej proveniencie, ktorú však nie je možné v dostatočnej miere spätne verifikovať. Je to spôsobené tým, že sa považujú za stratené, alebo

---

In *Klasztor w mieśce średniowiecznym i nowozytnym.* Wrocław; Opole : Larhcor, 2000, s. 71 – 80; HANULIAK, Milan. Rehoľníci s heslom Veritas. In *Historická revue*, 1995, 8, s. 6 – 7; JANKOVIČ, Vendelín. Dominikánsky kostol a kláštor v Banskej Štiavnici a jeho najbližšie okolie. In *Vlastivedný časopis*, 1965, 14, s. 127 – 132; JANKOVIČ, Vendelín. Zánik dominikánskych kláštorov na Slovensku v 16. storočí. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku.* Trnava : Trnavská univerzita, 1994, s. 213 – 223; JURÍKOVÁ, Erika. Pôsobenie Rehole kazateľov a panien svätého Dominika v Trnave podľa Notície Mateja Bela v konfrontácii s historickou skutočnoťou. In *Sambucus – práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. Trnava : FF TU, 2005, s. 101 – 121; MARSINA, Richard. Správy dominikána brata Juliána o starých Maďaroch a Tatároch z rokov 1237 a 1238. In FRIMMOVÁ, Eva – KLECKER, Elisabeth (edd.). *Itineraria Posoniensia.* Bratislava : SAV, 2005, s. 63 – 74; MELNÍKOVÁ, Marta. Nové poznatky o dejinách košických dominikánov. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava : Trnavská univerzita, 1994, s. 193 – 198; MELNÍKOVÁ, Marta. Habent sua fata litterae. In *Slovenská archivistika*, 1993, č. 2, s. 59 – 68; WICK, Vojtech. Dokumenty k dejinám košického dominikánskeho kláštora. Košice, 1932; RÁBIK, Vladimír. Stredoveké pečate konventov mendikantských (žobravých) reholí v Trnave. In *Studia archaeologica slovaca mediaevalia*. III – IV, 2000 – 2001, s. 231 – 238 atď.

[114] BRTÁŇOVÁ, Erika. *Stredoveká scholastická kázeň*. Bratislava: Veda 2000; FRIMMOVÁ, Eva. Podiel dominikánov na kultúrnom vývoji v Bratislave v 2. polovici 15. storočia. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava: Trnavská univerzita, 1994, s. 181 – 191; JANKOVIČ, Vendelín. Bratislavská univerzita – Universitas Istropolitana v kultúrnych dejinách Slovákov. In *Literárnomúzejný letopis*, 1990, 23, s. 95 – 120; SOPKO, Július. Skriptori a skriptóriá kláštorov na Slovensku. In ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku.* Trnava: Trnavská univerzita, 1994, s. 85 – 96; SOPKO, Július. *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach.* Martin: Matica Slovenská, 1981; SOPKO, Július. O najstarších kódexoch so vzťahmi k územiu Slovenska. In *Slovenská archivistika*, 1986, 2; KUZMÍK, Jozef. Knižnice na Slovensku v 15. a 16. storočí. In HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (edd.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí.* Bratislava : SAV, 1967, s. 426 – 427; ŠANJEK OP, Franjo. Záhrebská teologická škola od príchodu dominikánov (1235) do Leopoldove buly (1669). In *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*, Studia academica historiae ecclesiae Cassovia III, Košice, 2000, s. 107 – 117; HLAVAČKOVÁ, Miriam. Vzdelanostná úroveň členov Bratislavskej kapituly v 15. storočí. In *Historický časopis*, 2001, 49, č. 3, s. 433 – 452; HLAVAČKOVÁ, Miriam. *Kapitula pri Dóme sv. Martina – intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí.* Bratislava : Pro Historia, 2008, prípadne iné.

[115] HUNČAGA OP, Gabriel. *Historické štúdie k dejinám dominikánov*. Bratislava : CŠK a Chronos, 2008.

[116] CHABADA, Michal. Boethius z Dácie, jeho projekt blaženého života v diele O najvyššom dobre a odsúdenia z roku 1277. In *Filozofia*, 2001, 66, č. 1, s. 1 – 10; CHABADA, Michal. Boethius z Dácie : O najvyššom dobre čiže o živote filozofa. In *Filozofia*, 2010, 65, č.5, s. 471 – 476.

[117] CHABADA, Michal. Tomáš Akvinský : Suma teologická, 1. časť, 1. otázka, 1. – 10. článok. In *Filozofia*, 2011, 66, č. 1, s. 83 – 99.

v horšom prípade nie je vylúčené, že nikdy neexistovali a zo strany autora môže ísť o fabuláciu. Každopádne by si jeho pozostalosť a publikačná činnosť zaslúžili systematický výskum a podrobenie historickej kritike.[118]

Ako z uvedeného stručného prehľadu titulov v slovenčine čo i len čiastočne prichádzajúcich do úvahy v súvislosti s nadobúdaním poznatkov o širšom dobovom a miestnom kontexte našej témy vyplýva, v skúmaní prenikania dominikánov medzi intelektuálne elity vrcholného stredoveku sme boli úplne odkázaní na cudzojazyčné tituly. Ich produkciu pre jednotlivé oblasti nášho záujmu sme sledovali oddelene, no pre jej enormný rozsah s uplatnením pragmatickej selekcie.

Popri už citovaných dielach sme sa v snahe postupovať deduktívne opierali o tituly, ktoré nám svojimi výsledkami bádania umožnili „vstúpiť" do prostredia vrcholného stredoveku na poli tých spoločenských i náboženských zmien, ktoré v medzikonciliárnej perióde III. (1179) a IV. (1215) Lateránu vyústili do vzniku mendikantov. Už niekoľko desaťročí stojí v tejto súvislosti v popredí záujmu bádateľov vývoj náboženských hnutí a prejavy tzv. ľudovej zbožnosti, koexistujúce v cirkvi latinského Západu s oficiálnou cirkevnou hierarchiou a jej inštitúciami. Vďaka týmto poznatkom sa ich vplyv na konštituovanie nových prejavov rehoľného života javí ako nepopierateľný a v súčasnosti je z odborného hľadiska v podstate nespochybniteľný.[119] Bez týchto hnutí, bez rozvoja peňažného obchodu, zvyšovania poľnohospodárskej produkcie, rastu populácie, prístupu laikov

---

[118] Fehér Mátyás po navrátení Košíc do povojnového Československa opustil kláštor aj s časťou jeho historického archívu a knižnice. Emigroval do Argentíny, kde odišiel z rehole a oženil sa. Časť jeho pozostalosti aj s ukoristenými archiváliami sa navždy stratila a časť sa nachádza dodnes neprebádaná v knižnici Historického archívu na The Pontifical University of St. Thomas Aquinas (Angelicum) v Ríme pod signatúrou č. 353 FEH. Medzi jeho menej nekritické práce patrí 37 stranová štúdia o košických dominikánoch v Itálii v 15. storočí *I domenicani di Cassovia e l'Ítalia del quattrocento*. Budapest : Societa Ungherese-Italiana „Mattia Corvino" Editrice, 1944.

[119] Jednou z prvých prác v tejto oblasti, ktorá svojím rozsahom na viac ako päťsto stranách syntetizuje poznatky približne od posledných dvoch dekád 19. storočia, je pod egidou Herberta GRUNDMANNA vydaný súbor štúdií s názvom *Religiöse Bewegungen im Mittelalter*. Berlin : Verlag Dr. Emil Ebering, 1935. Napriek tomu, že bola vydaná ešte pred druhou svetovou vojnou posúva latku veľmi vysoko a predstavuje neprehliadnuteľný text predovšetkým kladením dôrazu na súvislosti medzi dobovými ortodoxnými i heterodoxnými náboženskými hnutiami vrcholného stredoveku, ktorých cieľom i naplnením bola požiadavka verného nasledovania Krista – *imitiatio Christi* podľa apoštolského modelu – *vita vere apostolica* a vznikom nových (žobravých) reholí. Vynechať nemožno vo viacerých ohľadoch monumentálne dielo Arnolda ANGENENDTA vydané v Darmstadte v roku 2000[2] pod názvom *Geschichte der Religiosität im Mittelalter*, ktoré sa o stredoveku vyjadruje ako o nábožensko-historickej epoche („religionsgeschichtliche") a okrem prejavov zbožností sa zaoberá aj teológiou, zjavením, liturgiou a predstavami o človeku a svete. V podobnom duchu, ale v oveľa menšom rozsahu i chronologickom zábere, sa nesie **BROOKE, Rosalind – BROOKE, Chris**topher. *Popular Religion in the Middle Ages : Western Europe 1000 – 1300*. London : Thames and Hudson, 1984, predstavujúca základnú orientáciu v stredovekej kresťanskej zbožnosti a mapujúca aj laický element s recepciou prejavov zbožnosti v umení. O niečo staršou štúdiou, s rovnakým názvom ako predchádzajúca, je MANSELLI, Raoul. *La religion populaire au moyen âge : Problèmes de méthode et d'histoire*. Paris : Libraire J. Vrin, 1975, ktorá nastoľuje základné metodoligcké východiská pre tvorbu interpretačných modelov pri štúdiu ľudovej zbožnosti. Miesto a úlohu mestského duchovenstva v týchto hnutiach zase patrične vystihuje LERNER, Robert. Weltklerus und religiöse Bewegung im 13. Jahrhunder. In *AfKG*, Köln : Böhlau Verlag, Band 51, 1969, s. 94 – 108. Obísť nemožno zborník prác venovaný mentalitám. zbožnosti, herézam, hagiografii i kultu v 13. až 17. storočí, kde je možné nájsť príspevky takých renomovaných autorov ako sú André Vauchez, či Michel MOLLAT. *La piété populaire au Moyen Age I*. Paris : Bibliothèque nationale, 1977.

ku vzdelaniu, rozvoju miest a zvýšenia mobility je len ťažké predpokladať, že by boli nové rehole niekedy založené. Týmto do istej miery stredovekým sociálnym objavom sa historici a ich kolegovia z rozličných spoločenských vied intenzívnejšie venujú najmä od založenia časopisu *Annales d'histoire économique et sociale* v roku 1929.[120]

Okrem viacerých monografií si v tejto súvislosti pozornosť zaslúžia aj jednotlivé štúdie venujúce sa stredovekým inováciám, ktoré je možné nájsť v špecializovaných zborníkoch a zborníkových monografiách. V nich sa objavujú pomerne čerstvé poznatky, ktoré sa vo vytýčenej téme multidisciplinárne prelínajú, vďaka čomu tvoria konzistentnú matériu pre daný predmet skúmania. Výhodou tohto druhu publikovania bádateľských výstupov býva možnosť okamžitej konfrontácie, keďže mnohé zborníky umožňujú publikovať k jednotlivým témam aj príspevky autorov, nezastávajúcich v danej veci totožné stanoviská.[121] Z konkrétnych titulov, ktoré môžu poslúžiť ako premostenie medzi náboženskými hnutiami a zbožnosťou stredoveku na jednej strane a medzi inštitucionalizovaným monasticizmom stredoveku na strane druhej, nie je možné vynechať práce vnímajúce kresťanstvo v jeho hierarchickej duchovnej rovine a zároveň v prepojení na politické dejiny.[122] Spolu s nimi sú to obzvlášť rôzne „cirkevné dejiny" a metodologické príručky, pomáhajúce čitateľovi zorientovať sa v množstve matérie a učia „na čo sa pýtať" a ako pristupovať k daným skutočnostiam.[123] Monumentálny rozmer má trojzväzkové dielo nemeckého bádateľa Martina Grabmanna, v ktorom na

---

[120] Sem by sme mohli zaradiť aj širšej čitateľskej verejnosti dobre známe pokusy o syntézy analistov a ich pokračovateľov, ktoré sú dostupné v českých prekladoch ako napr. DUBY, Georges. *Umění a společnost ve středověku*. Praha : Paseka, 2002; DUBY, Georg. *Věk katedrál - umění a společnost 980 – 1420*. Praha : Argo, 2002; SCHMITT, Jean-Claude. *Svět středověkých gest*. Praha : Vyšehrad, 2004; LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha : Karolinum, 1999; LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha : Odeon, 1991; LE GOFF, Jacques. *Středověká imaginace*. Praha : Argo, 1998; LE GOFF, Jacques. *Svatý František*. Praha : Vyšehrad, 2004; LE GOFF, Jacques. *Peníze a život*. Praha : Argo, 2005; ENNEN, Edith. *Die europäische Stadt des Mittelalters*. Göttingen : Sammlung Vandenhoeck, 1978 a ďalšie.

[121] SCHMIDT, Hans-Joachim (ed.). *Tradition, Innovation, Invention***.** Fortrittsverweigerung und Fortschrittsbewusstsein im Mittelalter. In Scrinium Friburgense, Band 18, Berlin; New York : Walter de Gruyter, 2005*; Ecclesia et civitas – Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym*. MANIKOWSKA, Halina – ZAREMSKA, Halina (edd.). *Colloquia Medievalia Varsoviensia III*. Warszawa : Instytut historii PAN 2000; LE GOFF, Jacques.(ed.). *Středověký člověk a jeho svět.* Praha : Vyšehrad, 1999; SPUNAR, Pavel. (ed.). *Kultura středověku*. Praha : Academia, 1995; FOLTÝN, Dušan (ed.). *Colloquia medievalia Pragensia 3 – Život ve středověkém klášteře*. Historia monastica I, Praha : CMS AV ČR, 2005; MANIKOWSKA, Halina – BROJER, Wojciech (edd.). *Animarum cultura*. Studia nad kulturą religijną na zemiach polskich w średniowieczu. tom. 1, Warszawa : Instytut historii PAN, 2008.

[122] KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*. Poznań : W drodze, 2003; VAUCHES, André. *Duchowość średniowiecza*. Gdańsk : Marabut, 2004; RADZIMIŃSKI, Andrzej. *Życie i obyczajowość średniowiecznego duchowieństwa*. Warszawa : DiG, 2002.

[123] FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*. Düsseldorf : Patmos, 1990; SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku.* Praha : Mladá fronta, 2000; DINZELBACHER, Peter. *Europa im Hochmittelalter 1050 – 1250 : Eine Kultur – und Mentalitätsgeschichte.* Darmstadt : Primus Verlag, 2003. KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 1*. Roma : Zvon, 1987; SOMMER,Wolfgang – KLAHR, Detlef. *Kirchengeschichtliches Repetitorium*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2006 [4]; MUNDY, John. *Evropa vrcholného středověku 1150 – 1300*. Praha : Vyšehrad, 2008; AUFFARTH, Christoph (ed.). *Religiöser Pluralismus im Mittelalter?* Berlin : LIT, 2007. Posledný menovaný súbor štúdií nastoľuje z náboženského hľadiska nové a prekvapivé pohľady na jednoliatosť katolícko – latinskej kultúry stredoveku vo vede, teológii, práve a obraze islamu.

takmer 1.700 stranách pojednáva o dejinách duchovného života v stredoveku.[124]

Pri práci s takýmito desaťročia starými monografiami je nevyhnutné postupovať dostatočne obozretne. V dobe svojho vzniku mohli patriť medzi to najlepšie, čo sa medzi patričnými výstupmi dalo k danej téme na trhu nájsť. No s ich pribúdajúcim vekom sa vyvíja aj vlastný historický výskum a dochádza k reformulácii niektorých stanovísk. Napríklad M. Grabmann v súvislosti s Parížskymi odsúdeniami z roku 1277 nekriticky prijíma legendistickú správu pochádzajúcu z italského prostredia o tom, že „sa už takmer 80 ročný starec Albert Veľký v sprievode spolubrata Huga de Lucca ešte raz vydal do Paríža, aby sa ujal obhajoby svojho žiaka Tomáša Akvinského."[125] Až neskôr bolo dokázané, že Albert takúto cestu nikdy nepodnikol. Legenda o jeho obrane Tomáša Akvinského sa zrodila v čase príprav na Tomášove svätorečenie a nezakladá sa na skutočnosti.[126]

S podobnou situáciou sú historici konfrontovaní v taktiež značne obsiahlom diele francúzskeho dominikána A. Mortiera. Na základe poznatkov zo začiatku 20. storočia (1903) považoval kancelára Parížskej univerzity Filipa Kancelára (cca 1170 – 1236) za roztrpčeného nepriateľa žobravých reholí, označil ho za človeka s hádavou povahou (le chancelier avait l'humeur batailleuse) a dokonca ho zamenil za jeho súčasníka Filipa de Grève.[127] Týmto nepresným spôsobom interpretovaný poznatok potom prebralo niekoľko ďalších autorov, až ho napokon v roku 1969 podrobil kritike Robert Lerner,[128] a o niekoľko rokov neskôr definitívne vyvrátil nepriateľský postoj Filipa Kancelára k mendikantom.[129] Dokonca sa mu na základe komparatívnej textovej kritiky jeho kázní a diel podarilo o ďalšie štyri desaťročia dokázať pravý opak.[130]

Samostatnou kapitolou je literatúra zaoberajúca sa vývojom, ktorý v ortodoxných prejavoch rehoľného života bezprostredne predchádzal druhej veľkej vlne vzniku nových reholí pred rokom 1200 a vyústil do vzniku mendikantov etablovaných predovšetkým v mestskom prostredí.[131] Tvorí zároveň spojova-

---

[124] GRABMANN, Martin. *Mittelalterliches Geistesleben I – III*. München : Max Hueber Verlag, 1926, 1936 a 1956. Posledný diel vyšiel po smrti Martina Grabmanna († 1949) pod vydavateľským vedením Ludwiga Otta.

[125] GRABMANN, Martin. *Mittelalterliches Geistesleben I*, München : Max Hueber Verlag, 1926, s. 166.

[126] Porov. SCHEEBEN, Heribert. *Albertus Magnus – Ordensmann, Bischof, Gelehrter, Mann des Volkes*. Köln : Rheinau Verlag, 1980, s. 155 – 156.

[127] MORTIER OP, Antoine. *Histoire des maitres généraux de l'ordre des frères prêcheurs*. tom I. (1170-1263), Paris : Alphonse Picard et Fils, 1903, s. 110 – 112.

[128] Ani P. Mandonnet sa vo svojej štúdii tejto pomerne dôležitej téme pre prvé roky pôsobenia dominikánov v Paríži a ich prepojenia na tamojšiu univerzitu (1219 – 1221) príliš nevenuje. Zároveň si taktiež mýli Filipa Kancelára s Filipom de Grève. MANDONNET, Pierre. De ľ incorporation des Dominicains dans ľ ancienne université de Paris, 1229 – 1231. In *Revue Thomiste*, 1896, 4, s. 162.

[129] LERNER, Robert. Weltklerus und religiöse Bewegung im 13. Jahrhunder. In *AfKG.* Band 51, Köln : Böhlau Verlag, 1969, s. 94 – 108.

[130] LERNER, E. Robret. Philip the Chancellor greets the early dominicans in Paris. In *AFP*, 2007, 70, Roma, s. 5 – 17.

[131] Kresťanský stredovek v Európe zasiahli dve veľké a niekoľko menších vĺn vzniku rehoľných rádov. Prvá veľká vlna a niekoľko menších vyústili do vzniku tzv. starých mníšskych rádov a kanonikov 12. storočia. MELVILLE, Gert – OBERSTE, Jörg. Die Bettelorden im Aufbau. Beiträge zu Institutionalisierungsprozessen im mittelalterlichen Religiosentum. In *Vita regularis.* Band 11, Münster : LIT, 1999; RÜTHER, Andreas. Bettelorden in Stadt und Land. Die Straßburger Mendikantenkonvente und das Elsaß im Spätmittelalter. In *Berliner historische Studien.* Band 26, Ordensstudien XI, Berlin

cí článok medzi dejinami vzniku dominikánov a predchádzajúcimi i súbežnými mníšskymi tradíciami, ktoré svojou mierou vplyvu zanechali stopy aj v neskoršej tradícii dominikánov a mendikantov vôbec.[132] Počnúc titulmi, ktoré umožňujú pomerne rýchlu a presnú orientáciu v množstve foriem monasticizmu 12. a 13. storočia[133] a končiac odborne zameranými monografiami a štúdiami, poskytujú pestrý obraz o rôznorodosti mníšskeho života.[134] Niektoré zdôraznením reformného ducha v jednotlivých reholiach vyzdvihujú flexibilitu im vlastnú, poukazujúc na značnú variabilitu a schopnosť neustále pretvárať ideu kláštorného – rehoľného – života, schopného prispôsobovať sa potrebám a duchu doby,[135] neustále hľadajúc a pripodobňujúc sa „*ad exemplar primitive ecclesiae*".[136] Snahou novým spôsobom sformovať časom do určitej miery deformované pôvodné ideály zasväteného života bol návrat k prvotným formám mníšstva. Reformné úsilie malo dočinenia s realizovaním základnej požiadavky monasticizmu: *vivere secundum regulam, constitutiones et ordinationes*.[137]

Pokiaľ ide o ďalšie aspekty predchádzajúce zrodu myšlienky na založenie dominikánov, je potrebné uviesť práce venujúce pozornosť zakladateľovi rehole sv. Dominikovi a jeho životu. Sú to zväčša monografie a je pozoruhodné, že na

---

: Duncker & Humblot, 1997; BROOKE, Rosalind. *The Coming of the Friars*. London : George Allen & UNWIN LTD, 1975; ELM, Kaspar. Stellung und Wirksamkeit der Bettelorden in der städtischen Gesellschaft. In *Berliner historische Studien.* Band 3, Ordensstudien II, Berlin : Duncker & Humblot, 1981; FRANK OP, Isnard. Mendikanten. In BRANDMÜLLER, Walter (ed.). *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte.* München : Eos Verlag, 1999, s. 557 – 575.

[132] Napr. koncentrácia zákonodarnej moci u mendikantov v generálnej kapitule, čo zodpovedalo požiadavke XXII. kánonu IV. lateránskeho koncilu a v praxi sa uplatnilo pod vplyvom tradície cistercitov.

[133] BUBEN, M. Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemí III.* I. svazek, Praha : Libri, 2006; BUBEN, M. Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemí III*. II. svazek, Praha : Libri, 2007; FRANK OP, Isnard. *Lexikon des Mönchtums und der Orden*. Stuttgart: Reclam 2005; DINZELBACHER, Peter – HOGG, James-Lester (edd.). *Kulturgeschichte der christlichen Orden,* Stuttgart : Kröner, 1997; VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan (edd.). *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997; FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů.* Praha: Libri 2005.

[134] BÜHLER, Johannes. *Klosterleben im Mittelalter*. Frankfurt a/M : Insel Verlag, 1989; GLEBA, Gudrun. *Klöster und Orden im Mittelalter*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgeschellschaft, 2002; FRANK OFM, Suso. *Dějiny křesťanského mnišství.* Praha : Břevnov, 2003; WOLLASCH, Joachim. Mönchtum des Mittelalters zwischen Kirche und Welt. In *Münsterische Mittelalter – Schriften.* Band 7, München : Wilhelm Fink Verlag, 1973; LAWRENCE, Hugh. *Dejiny středověkého mnišství.* Praha; Brno : CDK; Vyšehrad, 2001;

[135] LE BRAS, Gabriel. *Histoire de l'église depuis les origines jusqu'a nos jours*. tom. 12, Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté médiévale – livre I, Paríž : Bloud & Gay, 1959. Prínos tohto diela pre našu potrebu spočíva v skvelom objasnení toho, ako mendikanti zrušili vo svojich radoch existenciu tzv. konveršov a v zmysle subordinácie priniesli do rehoľného života rovnosť. Konverši (*conversi*, ale aj *serviti*) sa v monastickom živote kresťanského západu objavujú niekedy začiatkom 11. storočia s rozvojom pôdohospodárstva a podnikania veľkých kláštorov. Žili podľa vlastných pravidiel striedajúc najmä ťažkú manuálnu prácu a modlitbu. Bývali vo vlastných ubikáciách izolovaní od mníšskej klauzúry, chóru a kapitulnej miestnosti, nosili rustikálny odev líšiaci sa od odevu profesných mníchov. Nemali žiadny podiel na správe a chode kláštorov. Dominikáni orientovaní v duchu *cura animarum* klericky, preferovali vo svojich radoch svätencov pred laikmi. Porov. s. 182 – 183.

[136] KLUETING, Edeltraud. *Monasteria semper reformanda. Kloster – und Ordensreformen im Mittelalter.* Münster : LIT, 2005, s. 2.

[137] FRANK OP, Isnard. Der Beitrag der Orden zur Spiritualität in Spätmittelalter. In *Archa Verbi – Yearbook fort he Study of Medieval Theology*, 2006, 3, Münster, s. 101.

rozdiel od jeho súčasníka a zakladateľa najpočetnejšej žobravej rehole – františkánov, sv. Františka, nenašla osobnosť sv. Dominika takú obľubu u historikov.[138] Prejavuje sa to tým, že v historickej produkcii k jeho osobe takmer výlučne dominujú rehoľní historici.[139] Poznanie jeho zámeru, a formovanie predstáv o novej žobravej kazateľskej reholi, má nezastupiteľné miesto pri riešení problémov spojených s oboznamovaním sa s neskoršími charakteristickými črtami rehole, ktoré sa stali signifikantnou súčasťou dominikánskej tradície a spirituality reflektovanej aj v intelektuálnej oblasti. Keďže okrem jediného listu sv. Dominika z roku 1220 adresovaného dominikánskym mníškam v Madride,[140] listiny vydanej v roku 1215 v Tuoulouse pre mužov obrátených z herézy[141] a najstarším zachovaným textom LCO nedisponujeme nijakým ďalším písomným materiálom, podľa ktorého by bolo možné historicky preskúmať jeho myslenie, sme úplne odkázaní na svedectvá jeho súčasníkov, ktoré sa zachovali.[142] Dominik nebol spisovateľom, ale kazateľom, nespísal novú regulu a o to ťažšie sa rekonštruuje jeho ideové zameranie a predstavy o reholi. Medzi najvydarenejšie a systematicky najprepracovanejšie tituly o jeho osobe patria dodnes rozsahom neprekonané Vicairove monografie. V nich významný francúzsky rehoľný historik dokázal azda najlepšie obsiahnuť komplexnú pramennú základňu so znalosťou inej súvisiacej literatúry.[143]

Medzi novšie pokusy o kritické spracovanie životopisu sv. Dominika patrí dielo iného francúzskeho rehoľného historika Guya Bedouella z roku 1982,[144] ktorého preklad do slovenčiny je už ukončený a v súčasnosti sa pripravuje jeho vyda-

---

[138] Postavou sv. Františka sa zaoberali aj takí historici ako Jacques Le Goff či Jesus Sanz Montes a ich monografie vyšli v pôvodine už v roku 1999 (LE GOFF, Jacques. *Svatý František.* Praha : Vyšehrad, 2004), resp. 1990 (MONTES, Jesus-Sanz. *František a Klára z Assisi. Ikona a slovo priateľstva*. Bratislava : Serafín, 2005).

[139] Vôbec prvý seriózny pokus historicky zhodnotiť osobu sv. Dominika je v monumentálnom diele spracovávajúcom históriu prvých najvyšších predstavených rehole do roku 1263 v MORTIER OP, Antoine. *Histoire des maitres généraux de l'ordre des frères prêcheurs*. tom I. (1170-1263), Paris : Alphonse Picard et Fils, 1903, s. 1 – 135. Tento titul sa odvoláva na pramene z prostredia rehole i mimo nej, ale nedisponuje dostatočnou znalosťou dobových reálií, čím sa viac podobá menej kritickej produkcii.

[140] KOUDELKA OP, Vladimír. *Dominik – zvěstování Božího slova*. Tišnov : Sursum, 1992, s. 117; MOPH XXV, n. 125, s. 126 – 127.

[141] MOPH XXV, n. 61, s. 52 – 53.

[142] MOPH I; MOPH XXV; MOPH XVI. Obzvlášť *Libellus* (MOPH XVI) a *Vitae Fratrum* (MOPH I) predstavujú akúsi dominikánsku obdobu známejších Kvietkov sv. Františka (*Actus beati Francisci et sociorum eius*) a zachycujú podstatné udalosti zo života zakladateľa, vzniku rehole a života prvej generácie dominikánov. *Libellus* v dochovanej podobe vznikol niekedy v rokoch 1234 – 1235 v súvislosti s kanonizáciou sv. Dominika. Podľa všetkého autor začal na texte pracovať krátko po smrti sv. Dominika v roku 1221 po tom, ako sa stal vo vedení rehole jeho nástupcom. Pred Dominikovým svätorečením doplnil úvod a pridal niekoľko kapitol. *Vitae Fratrum* vzniklo na podnet Humberta z Romans, ktorý v liste z roku 1256 nariadil provinciálom, aby zozbierali materiál nielen o Dominikovi, ale aj o „príbehoch a skutkoch, ktoré sa udiali v reholi, alebo v spojitosti s ňou, skôr ako sa na všetko zabudne." S podobnou výzvou prišli aj generálne kapituly v Miláne v roku 1255 a v Paríži 1256. Z množstva materiálu, ktorý bol následne zozbieraný, zostavil dominikán Gerard Frachet dielko pod názvom „*Vitae fratrum Ordinis praedicatorum",* ktoré rehoľní predstavení odobrili v roku 1260 a v tom istom roku bolo aj prvýkrát vydané.

[143] VICAIRE OP, Humbert. *Histoire de saint Dominique I, II*. Paris : Cerf, 1957. a VICAIRE OP, Humbert. *Dominik i jego Bracia Kaznodzieje*. Poznań : W drodze, 1985.

[144] BEDOUELLE OP, Guy. *Dominique ou la grâce de la Parole*. Paris : Fayard – Mame, 1982.

nie na Slovensku. Na hranici kritickej historiografie a dejín spirituality balancujú štúdie Simona Tugwella.[145] Jednou z posledných kvalitných biografií zakladateľa dominikánov je dielo v roku 2003 zosnulého českého rehoľného historika Vladimíra Koudelku.[146]

Z existujúcich životopisov iných významných osobností rehole v prvých desaťročiach jej pôsobenia možno uviesť tie, ktoré umožňujú spoznať osudy nástupcu sv. Dominika v úrade najvyššieho predstaveného rehole, Jordána Saského,[147] a dvoch najvýznamnejších predstaviteľov intelektuálnej platformy rehole 13. storočia, Alberta Veľkého[148] a Tomáša Akvinského.[149] Medzi staršie životopisné diela patrí už zmieňovaný súbor štúdií o prvých generálnych magistroch počnúc sv. Dominikom a končiac rokom 1263, kedy sa svojho úradu v čele rehole vzdal Humbert z Romans.[150]

Ďalší historiografický prehľad tvoria práce o samotnej Reholi kazateľov od jej vzniku až po prvé decéniá 14. storočia. Prehľad je prierezom dnes už bohatej škály samostatnej medievalistickej disciplíny – dejín mendikantov. Približne polovica tejto literatúry pochádza z dominikánskej rehoľnej proveniencie, zvyšok bol napísaný autormi z prostredia mimo rehole. Spracovania dejín Rehole kazateľov v rámci stredovekej Európy je možné rozdeliť na tie, ktoré prinášajú prehľadné usporiadanie podstatných udalostí z histórie rehole v chronologickom kontexte na celoplošnej úrovni, a na tie, ktoré sa dejinami rehole zaoberajú v rámci konkrétneho regiónu, prípadne vo vymedzenej časovej perióde. Z prvých menovaných znesú prísne kritéria len niektoré. Sem by sme mohli zaradiť dvojzväzkové dielo amerického dominikána Williama Hinnebuscha[151] a súbor štúdií niekdajšieho vedúceho Historického inštitútu dominikánov v Ríme,[152] už zmieneného

---

[145] TUGWELL OP, Simon. Notes on the Life of St. Dominic I. In *AFP*, 1995, 65, Roma, s. 53 – 57 a 64 – 80; TUGWELL OP, Simon. Spiritualita dominikánov. In ENGEL OP, Ulrich (ed.). *Dominikánska spiritualita*. Košice : Vienala, 2001, s. 75 – 89.

[146] KOUDELKA OP, Vladimír. *Dominik – zvěstování Božího slova.* Tišnov : Sursum, 1992.

[147] SCHEEBEN, Heribert. *Jordan der Sachse.* Vechta in Oldenburg : Albertus Magnus Verlag, 1937; HOYER OP, Wolfram. *Jordan von Sachsen: Von den Anfängen des Predigerordens*. Leipzig : Benno Verlag, 2002; MEAGHER, Bonaventure. Blessed Jordan of Saxony in England. In *Blackfriars*, 1924, 5, s. 286 – 293.

[148] FRANK OP, Isnard. Albert der Grosse als Diminikaner in seiner Zeit. In *Katholische Akademie Augsburg.* Augsburg : Akademie Publikationen, 1981, s. 5-27. MEYER OP, Gerbert – ZIMMERMANN, Aalbert. Albertus Magnus – Doctor universalis 1280/1980. In *Walberberger Studien – philosophische Reihe*, Band 6, Mainz : Matthias Grünewald Verlag, 1980.

[149] CHENU OP, Dominique. *Tomáš Akvinský*. Praha : Volvox Globator, 2000; KENNY, Antony. *Tomáš Akvinský*. Praha: Oikúmené, 1993; PIEPER, Josef. *Thomas von Aquin*. München : Kösel Verlag, 1990; TORRELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1995; WALZ OP, Angelus. Saint Thomas ďAquin. In NOVARINA, Paul (ed.). *Centre du Wulf-Mansion philosophes médiévaux*, tom. 5, Paris : Publications Universitaires de Louvain, 1967.

[150] MORTIER OP, Antoine. *Histoire des maitres généraux de l'ordre des frères prêcheurs*. tom I. (1170 – 1263), Paris : Alphonse Picard et Fils, 1903.

[151] HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*. New York : Staten Island, 1965 a *The History of the Dominican Order II*. New York : Staten Island, 1973.

[152] V roku 1929 vyzvala generálna kapitula novozvoleného magistra rehole Stanislava Gilleta (1929 – 1946), aby založil historickú školu, ktorá by vychovávala historikov schopných vydávať kritické edície dominikánskych historických textov. Gillet založil v Ríme roku 1931 *Institutum historicum Ordinis Praedicatorum* (Dominican Historical Institut), ktorý od roku 1931 pokračoval aj vo vydávaní ročenky „*Analecta Sacri Ordinis Prædicatorum*" (vydávanej od roku 1893) pod novým názvom

Simona Tugwella.[153] Za týmito rozsahom ani obsahom nezaostáva zborník vydaný pod taktovkou poľského dominikána Andrzeja Barbaja,[154] či príspevok Meinolfa Lohruma v rámci projektu o kultúrnych dejinách kresťanských reholí.[155]

Ostatné štúdie patria do druhej menovanej skupiny a je ich podstatne viac. Ich výhodou je, že môžu jednotlivosti zo života stredovekých dominikánov postihnúť detailnejšie a rozpracovanejšie, čím ponúkajú podrobnejší pohľad abstrahujúci od účelového zovšeobecnenia problematiky, ako tomu býva v prípade syntéz. Bádateľom, v zornom poli ktorých stoja špecializované štúdie k dejinám kláštorného života na regionálnej úrovni, umožňujú porovnaním podobných štúdií z iných kútov Európy vytvárať paralely aj z oblastí, pre ktoré takáto produkcia ešte nevzišla. Predpokladať podobný vývoj aj v iných regiónoch u jednotlivých reholí umožňujú rovnaké základné nariadenia a tá istá regula, prípadne konštitúcie. To platí nielen pre ich samotnú históriu, ale aj pre dejiny hmotnej kultúry (rovnaká povinná výbava kláštora), vedenie dokumentov (akty generálnych a provinčných kapitúl), architektúru (zachovávanie určitých stavebných dispozícií) i v umení (sochárska i maliarska výzdoba podriadená spoločným reguliam a nariadeniam).[156] Prihliadnuc k našim jazykovým možnostiam tvoria škálu tohto typu literatúry staršie i novšie práce skúmajúce dominikánske dejiny v regiónoch a mestách dnešného Poľska,[157]

„*Archivium Fratrum Praedicatorum*“, ktorá vychádza dodnes. Od roku 1992 Inštitút každoročne uverejňuje aj bibliografický prehľad týkajúci sa publikácií o dejinách dominikánov: <http://www.storico-op.org/index.php/en/accueil-2/>. V minulosti patrili medzi najvýraznejšie osobnosti historickonáboženskej reflexie a spoločenskonáboženského bádania u dominikánov Marie Dominique Chenu, Yves Congar či Pierre Mandonnet, ktorí bravúrne poukázali na súvislosti medzi západným teologickým myslením a dynamikou spoločenských premien. Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 14.

153 TUGWELL OP, Simon. *Early dominicans*. New York : Paulist Press, 1982.

154 BARBAJ OP, M. Andrzej (ed.). *Dominikanie – skice z dziejów zakonu.* Poznań : W drodze, 1986,

155 LOHRUM OP, Meinolf. Die Dominikaner: Geschichtliche Entwicklung. In DINZELBACHER, Peter – HOGG, James-Lester (edd.). *Kulturgeschichte der christlichen Orden.* Stuttgart : Kröner, 1997, s. 117 – 142.

156 LENARTOWICZ-POBÓG, Anna – DERWICH, Marek (edd.). *Klazstor w kulturze średniowiecznej Polski.* Sympozja 9, Opole : Wydawnictwo Św. Krzyża, 1995; LENARTOWICZ-POBÓG, Anna – DERWICH, Marek (edd.). *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym.* Miedzynarodowa konferencja naukowa w Turawie w dniach 8. – 11. V. 1996, Opole; Wrocław : D. A. B., 1996; LENARTOWICZ-POBÓG, Anna – DERWICH, Marek (edd.). *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym.* Miedzynarodowa konferencja naukowa w Turawie w dniach 6. – 8. V. 1999, Wrocław; Opole : Lahrcor, 2000.

157 DEKAŃSKI, Dariusz. – GOLEMBNIK, Andrzej – GRUBKA OP, Marek (edd.). *Dominikanie Gdańsk – Polska – Europa.* Gdańsk : Pelplin, 2003. DEKAŃSKI, Dariusz. *Początki zakonu dominikanów prowincji polsko-czeskiej*. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999; KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Dominikanie polscy na Śląsku v XIII. xieku*. Lublin : Towarzystwo naukowe, 1956; KŁOCZOWSKI, Jerzy. Zakon braci kaznodziejow w Polsce 1222 – 1972. In KŁOCZOWSKI, Jerzy (ed.).*Studia nad historia Dominikanow v Polsce 1222 – 1972.* tom. I, Warszawa : W drodze, 1975, s. 19 – 139; OŻÓG, Krzysztof – GAŁUSZKA, Tomasz – ZAJCHOWSKA, Anna. *Mendikanci v średniowiecnym Krakowie*. Studia i źródła Dominikańskiego instytutu historycznego w Krakowie 4, Krakow : Esprit SC, 2008; BARCIAK, Antoni (ed.). *Świety Jacek Ordowąż i dominikanie na Śląsku*. Katowice : Polska Akademia Nauk Oddział w Katowiciach, 2008; KŁOCZOWSKI, Jerzy. Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i rzeczypospolitej obojga (wielu) narodów. In *Studia nad historia Dominikanow v Polsce.* tom. 5, Poznań : W drodze, 2008.

nemecky hovoriacich krajín,[158] Čiech,[159] Anglicka,[160] Francúzska,[161] Aragónska,[162] časti pobaltských krajín,[163] a do istej miery aj Maďarska zahŕňajúce celouhorský stredoveký časový rámec.[164] V súvislosti s tým, čo sme už naznačili vyššie, poskytujú tieto texty predovšetkým pre urbanizované časti Anglicka, Francúzska, Nemecka, Čiech a Sliezska množstvo poznatkov, ktoré po náležitej komparácií a selekcii umožňujú predpokladať paralelný vývoj aj pre ostatné regióny s podobnými podmienkami (napr. nižšie uvedené výsledky bádania pre kláštory dominikánov v Gloucesteri a Vroclave). Máme na mysli skutočnosti intelektuálnej profilácie rehole, kde tón udávali komunity vo väčších mestách stredovekej Európy (Cambridge, Oxford, Paríž, Bologna, Neapol, Krakov, Praha, Kolín atď.) s prístupom k vzdelaniu na hierarchicky najvyšších vzdelávacích inštitúciách.

Práve dobový vzdelávací systém poslúžil dominikánom ako inšpirácia pre formovanie vlastnej intelektuálnej doktríny, a preto je aj predmetom ďalšieho

---

[158] BERGER, Thomas. Die Ausbreitung der Dominikaner in den Städten des südwestdeutschen Raumes. In *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*. Band 17, Stuttgart, 1998, s. 143 – 161; FRANK OP, Isnard. Die Bettelorden im Mittelalterlichen Mainz. In *Mainzer Zeitschrift*, 1989/1990, 84/85, Mainz, 1990, s. 129 – 142; FRANK OP, Isnard. Zur Gründungsgeschichte des Wiener Dominikanerklosters. In *Sonderdruck aus: Festschrift Franz Loidl*, 1970, Band 2, Wien, 1970, s. 53 – 104; FREED, B. John. *The Friars and German Society in the Thirteenth Century*. Cambridge Massachusetts : The medieval academy of America, 1977.

[159] ČERNUŠÁK, Tomáš – PROKOP, Augustin – NĚMEC, Damián. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha : Krystal OP, 2001; KOUDELKA OP, Vladimír. Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter I. In *AFP,* 1955, 25, Roma, s. 75 – 99; KOUDELKA OP, Vladimír. Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter II. In *AFP,* 1956, 26, Roma, s. 127 – 160; KOUDELKA OP, Vladimír. Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter III. In *AFP,* 1957, 27, Roma, s. 39 – 119; HLAVÁČEK, Ivan. Čeští dominikáni, jejich intelektuální činnost zejména při pražské univerzitě a knihy a knihovny ve 14. století. In BARCIAK, Antoni (ed.). *Święty Jacek Odrowąż i dominikanie na Śląsku*. Katowice : Polska Akademia Nauk Oddział w Katowiciach, 2008, s. 227 – 248; BLÁHOVÁ, Marie. Karel IV. a dominikáni. In BARCIAK, Antoni (ed.). *Święty Jacek Odrowąż i dominikanie na Śląsku*. Katowice : Polska Akademia Nauk Oddział w Katowiciach, 2008, s. 249 – 266.

[160] RÖHRKASTEN, Jens. The Mendicant Houses of Medieval London 1221-1539. In *Vita Regularis*. Band 21, Münster : LIT Verlag, 2004; ZUTSHI, Patrick – OMBRES OP, Robert. The Dominicans in Cambridge 1238 – 1538. In *AFP*, 1990, 43, Roma, s. 313 – 349; HINNEBUSCH OP, Willam. The Early English Friars Preachers. In *Dissertationes historicae,* n. XIV, Roma : Santa Sabina, 1951.

[161] EMERY, W. Richard. *The Friars in Medieval France*. Londýn; New York : Columbia University Press, 1962; LE GOFF, Jacques. Ordens mendiants et urbanisation dans la France médiévale, In *Annales*, 1970, 25, 4, s. 924 – 946; LE GOFF, Jacques. Apostolat mendiant et fait urban dans la France médiévale, In *Annales*, 1968, 23, 2, s. 335 – 352; LERNER, E. Robret. Philip the Chancellor greets the early dominicans in Paris. In *AFP*, 2007, 70, Roma, s. 5 – 17; DOUAIS, Célestine. *Les Frères Prêcheurs en Gascogne au XIIIme et au XIVme siècle. Chapitres, couvents et notices*. Paris : Auch, 1885.

[162] VOSE, Robin. Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon. In MCCKITTERICK, Rosamond (ed.). *Cambridge Studies in Medieval Life and Thought – Fourth Series*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009.

[163] WITTENHEIM OSB, Walther. *Die Dominikaner in Livland im Mittelalter*. Roma : Istituto storico domenicano, 1938.

[164] KŁOCZOWSKI, Jerzy – SPIEŻ OP, Jan (edd.). *Dominikanie w środkowej Europie w XIII. – XV. wieku: Studia nad historią dominikanów w Polsce*. tom. III, Poznań : W drodze, 2002; PFEIFFER, Nikolaus. *Die ungarische Dominikanerordenprovinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241-1242*. Zürich : Verlag von Gebr. Leemann & Co., 1913; BALÁZS, Czigány-Zágorhidi. A domonkos rend konventjei a XIII. századi Magyarországon. In *Tanyítvány*, 2001, č. 2, s. 81 – 89 a ROMHÁNYI, Beatrix. *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon.* Budapest : Pytheas, 2000.

prehľadu. Bez porozumenia jeho konštituovaniu, terminológii a štatútom by bolo len ťažko predstaviteľné preniknúť do mechanizmu fungovania a postavenia rehoľných škôl dominikánov. V ich prvej generácii bolo viacero absolventov rôznych stupňov dobových škôl a univerzít, čo malo zásadný vplyv na študijnú profiláciu rehole a jej etablovanie sa v akademickom prostredí. Táto skutočnosť priniesla reholi dve zásadné pozitíva: bratia tam prijali chýbajúcu teologickú formáciu a súčasne mohli regrutovať nových členov rehole priamo z univerzitného prostredia. Výhoda čerstvo získaných členov z radov univerzitných akademických obcí spočívala v tom, že kontinuálne pokračovali v štúdiu (vyučujúci vo vyučovaní) v novom habite, završujúc tak zväzky konventov s univerzitami.[165]

V tejto bádateľskej oblasti zohral takmer priekopnícku úlohu niekdajší pápežský archivár, dominikán Heinrich Denifle.[166] Už v roku 1885 vydal na 815 stranách monumentálne a v istom zmysle dodnes neprekonané dielo *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*,[167] v ktorom pojednáva nielen o historickom vývoji najvýznamnejších európskych univerzít stredoveku, ale prináša interpretáciu kľúčových pojmov ako *studium generale*, *studium privilegiatum*, *studium universale*, *studia literrarum*, *locus studii* a *universitas*. Aj novšie pokusy o vysvetlenie dobového používania a chápania týchto pojmov sa v niektorých ohľadoch opierajú o Denifleho poznatky.[168] Z tohto dôvodu príliš neprekvapuje, že súčasný profesor stredovekých dejín na Viedenskej univerzite, Werner Maleczek, toto dielo vo svojom odbore nazval prvou uspokojivou monografiou.[169] Vynechať nemožno Denifleho súčasníka H. Rashdalla,[170] pomerne novú monografiu od O. Pedersena,[171] spoločnú monografiu viacerých autorov *Les universités et la ville au Moyen Âge – Cohabitation et tension*[172] a súborné štúdie od J. Miethkeho.[173] Náväznosť na historicky staršie modely výučby je u dominikánov zjavná, preto

---

[165] Porov. VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age.* Paris : Quadrige/Puf, 1999, s. 83–87.

[166] Heinrich Denifle OP (*1844) sa v roku 1879 stal pápežským archivárom. Aj vďaka jeho intervencii o rok neskôr sprístupnil Lev XIII. aspoň vybraným bádateľom časť z fondu Archivum Secretum Apostolicum Vaticanum. Počas svojho výskumu navštívil archívy a knižnice v Taliansku, Rakúsku, Nemecku, Holandsku, Anglicku, Francúzsku, Španielsku a Portugalsku. V rokoch 1867 – 1869 pôsobil v Košiciach a zomrel v Mníchove 10. júna 1905 počas cesty do Cambridge, kde mu mal byť 14. júna slávnostne udelený čestný doktorát.

[167] DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Berlin : Weidmannische Buchhandlung, 1885.

[168] WEIJERS, Olga. Terminologie des Universités au XIIIe siècle. In *Lessico intellettuale Europeo XXXIX*, Roma : Centro di studio del C. N. R., 1987, s. 15 – 51; CLASSEN, Peter. Die Hohen Schulen und die Gesellschaft im 12. Jahrhundert. In *AfKG.* Band 48, Köln : Böhlau Verlag, 1966, s. 155 – 180.

[169] „Die erste zufriedenstellende Monographie." In GRITSCH, Helmut (ed.). *P. Heinrich Denifle OP – Herkunft und geistiges Umfeld eines profilierten Mittelalterforschers aus Tirol*. Innsbruck : Studia Verlag, 2005, s. 51.

[170] RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I.* Oxford : Clarendon Press, 1936^{2}; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II.* Oxford : Clarendon Press, 1895.

[171] PEDERSEN, Olaf. *The First Universities – Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*. Cambridge : Cambridge university Press, 1997.

[172] Les universités et la ville au Moyen Âge – Cohabitation et tension. In GILLI, Patrick – VERGER, Jacques – LE BLÉVEC, Daniel (edd.). *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance*, 30. Leiden; Boston : Brill, 2007.

[173] MIETHKE, Jürgen. Studieren an mittelalterlichen Universitäten. Chancen und Risiken. In *Gesammelte Aufsätze von J. Miethke*. Leiden; Boston : Brill, 2004.

nie je možné obísť štúdie pojednávajúce o vzdelávaní pred prvou polovicou 13. storočia a v tzv. preduniverzitnom období,[174] prípadne previazanosť vzdelávania s *ars praedicandi*.[175] Ďalšie práce sa už týkajú univerzít, ich vzniku, princípov na akých fungovali, spôsobu štúdia a vyučovania, ako aj významných udalostí, ktoré sa v prostredí univerzít odohrali, rovnako aj ich vplyvu na súdobé edukačné metódy.[176]

Samotný vstup dominikánov do univerzitného a iného akademického prostredia, spolužitie s ním, ich vlastný vzdelávací systém, trvalá intelektuálna formácia

---

[174] EDELSTEIN, Wolfgang. *Eruditio et sapientia*. Freiburg : Verlag Rombach, 1965; PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l`Occident médiéval*. Paris : Armand colin, 1998; PIEPER, Josef. *Scholastika*. Praha : Vyšehrad, 1991; SPUNAR, Pavel. Středověké školství a knihovny. In SPUNAR, Pavel (ed.). *Kultura středověku*. Praha : Academia, 1995, s. 77 – 97; Schule und Schüler im Mittelalter. In WALTER, Mihael – SÖNKE, Lorenz – KINTZINGER, Martin (edd.). *Beiträge zur europäischen Bildungsgeschichte vom 9. bis 15. Jahrhundert (Beihefte zum AfKG)*, Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 1996; SAJDEK, Wiesława (ed.). *Czasy katedr – czasy uniwersytetów* (Źrodła jedności narodów Europy). Lublin : Wydawnictwo KUL, 2005.

[175] MENZEL, Michael. Predigt und Geschichte. In *Beihefte zum AfKG*. Heft 45, Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 1998.

[176] WIELAND, Christian. Universitas als Sodalitas – Überlegungen zu einer Religionsgeschichte der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Universität. In *Saeculum*, 1996, 47, München, s. 120 – 135; VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*. Paris : Quadrige/Puf, 1999; MOULIN, Léo. *Średniowieczni szkolarza i ich mistrzowie*. Gdańsk; Warszawa : Marabut, 2002; NODL, Martin. Klerici, rektoři a scholárové. In Hrdina, Jan (ed.). *Pater familias*. Praha : Scriptorium, 2002, s. 299 – 311; LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha : Karolinum, 1999; GRUNDMANN, Herbert. *Vom Ursprung der Universität im Mittelalter*. Berlin : Akademie Verlag, 1957; HANA, G. Der Mauritius Hispanus in der Studienordnung der Pariser Universität aus dem Jahre 1215. In *AfKG*, 1973, Band 55, s. 325 – 365; RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*. Band I. Mittelalter. München : C. H. Beck, 1993; WEISHEIPL, A. James. Curriculum of the Faculty of Arts at Oxford in the Early Fourteenth Century. In *Medieval Studies*, 26, Toronto : Pontifical Institute of Medieval Studies, 1964, 143 – 185; BOEHM, Laetitia. Das mittelalterliche Erziehungs – und Bildungswesen. In *Propyläen Geschichte der Literatur II, Die mittelalterliche Welt 600 – 1400*. Bd. 2, Frankfurt a/M; Berlin; Wien : Propyläen Verlag, 1982, s. 143 – 181; BROCCHIERI, Mariateresa. Intelektuál. In LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 1999, s. 157 – 181; MIETHKE, Jürgen. Die mittelalterlichen Universitäten und das gesprochene Wort. In *Historische Zeitschrift*, 1990, Band 251, München, s. 1 – 44; MIETHKE, Jürgen. Die Studenten. In *Zeitschrift für historische Forschung*, 1985, Beiheft 1, Unterwegssein im SpätMA, Berlin, s. 49 – 69; RATAJCZAK, Krzysztof. Universytety w Anglii Średniowiecznej. In RATAJCZAK, Tomasz (ed.). *Księga-nauka-wiara w średniowiecznej Europie*. Poznań : PTPN, 2004, s. 118 – 127; SVATOŠ, Michal. *Dějiny University Karlovy I. 1347/48 – 1622*. Praha : Karolinum, 1995; WYROZUMSKI, Jerzy. *L`universite et la ville au moyen age et d`autres questions du passé universitaire*. Kraków : Seseja, 1993; COURTENAY, William. *Schools & scholars in fourteenth – century England*. Princeton : Princeton University Press, 1987; FRIED, Johannes. *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*. Sigmaringen : Thorbecke, 1986; GLORIEUX, Palémon. L enseignement au moyen âge: Techniques et méthodes en usage à la Faculté de Théologie de Paris, au XIIIe siècle. In *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge*, 1968, 43, 65 – 186; LITTLE, A. George – PELSTER, Franz. *Oxford Theology and Theologians c A. D. 1282 – 1302*. Oxford : Oxford Historical Society, 1934; MANIKOWSKA, Halina. Wpływ środowiska uniwersyteckiego na kulturę religijną w modelu recepcji kultury. In MANIKOWSKA, Halina – BROJER, Wojciech (edd.). *Animarum cultura*. Studia nad kulturą religijną na zemiach polskich w średniowieczu. tom. 1, Warszawa : Instytut historii PAN, 2008, s. 441 – 458; OŻÓG, Krzysztof. Wpływ środowiska uniwersyteckiego na kształtowanie i rozwój kultury religijnej w polsce średniowiecznej. In MANIKOWSKA, Halina – BROJER, Wojciech (edd.). *Animarum cultura*. Studia nad kulturą religijną na zemiach polskich w średniowieczu. tom. 1, Warszawa : Instytut historii PAN, 2008, s. 407 – 439; BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph (edd.). *Medieval education*. New York : Fordham University Press, 2005.

i akademická peregrinácia sú reflektované v jednotlivých úzko zamerných tituloch. Ich jedna časť, mapujúca pôsobenie bratov na teologických a artistických fakultách, charakterizuje túto činnosť ako istý kariérny vrchol dosiahnuteľný len pre tých najerudovanejších dominikánov.[177] Iná časť tohto druhu literatúry zameriava svoju pozornosť na rehoľné školy, ich vznik, postavenie a modely výuky spolu s mechanizmom pôsobenia lektorov na nich a nariadeniami generálnych kapitúl určujúcich systém,[178] podľa ktorého bratia z celej rehole študovali na jednotlivých generálnych štúdiách.[179] Veľmi cenné poznatky poskytujú práce z reálií

[177] FRANK OP, Isnard. Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500. In *Archiv für österreichische Geschichte* (ďalej AOG). Band 127, Wien : VÖAW Verlag, 1968; FRANK OP, Isnard. Die Bettelordensstudia im Gefüge des spätmittelalterlichen Universitätswesens. In *Institut für europäische Geschichte Mainz*, n. 83, Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1988; FILTHAUT OP, Ephrem. *Roland von Cremona OP und die Anfänge der Scholastik im Predigerorden.* Vechta in Oldenburg : Albertus Magnus Verlag, 1936; ČERNUŠÁK, Tomáš. Dominikáni a pražská univerzita ve středověku. In *Salve*, 2001, roč. 11, č. 2, s. 29 – 33; ASZTALOS, Monika. Die theologische Fakultät von der Bibelexegese zur scholastischen Theologie. In RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*. München : C. H. Beck, 1993, s. 359 – 365; KOUDELKA OP, Vladimír. Karlova univerzita a dominikáni. In *Filosofická revue*, 1948, roč.16, s. 82 – 91; LÖHR OP, Gabriel. Die Älteste theologische Promotionsordnung der kölner Universität. In *AFP*, 1939, Roma, 1939, s. 214 – 222; LÖHR OP, Gabriel. Die Dominikaner an den Univesitäten Erfurt und Mainz. In *AFP*, 1953, 23, Roma, s. 236 – 274; MANDONNET, Pierre. De ľ incorporation des Dominicains dans ľ ancienne université de Paris, 1229 – 1231. In *Revue Thomiste*, 1896, 4, Paris, s. 133 – 170; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle - I.* Paris : J. Vrin, 1933.

[178] Najstaršie známe nariadenie generálnej kapituly týkajúce sa kvót študentov na rehoľnej škole je z roku 1246. Pre nedostačujúce kapacity museli byť upravené počty študentov na generálnom štúdiu u sv. Jakuba v Paríži na troch študentov z každej provincie a pre novovzniknuté generálne štúdiá (Kolín, Oxford, Bologna a Montpellier) v počte dvoch študentov. *„In constitucione ubi dicitur. tres fratres mittantur Parisius tantum de provincia ad studium. addatur· iiiior · autem provincie scilicet Provincia. Lombardia. Theotonia. Anglia provideant ut semper in aliquo conventu magis ydoneo sit generale studium et sollempne. et ad illum locum quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ad studium.“* DB, s. 241.

[179] BUKAŁA, Marcin. Obrót rentą w ocenie średniowiecznych dominikanów oraz innych scholastyków. In DERWICH, Marek – POBÓG-LENARTOWICZ, Anna (edd.). *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym.* Wrocław; Opole; Warszawa : DiG, 2005, s. 519 – 530; ČERNUŠÁK OP, Radim. *Das dominikanische Studium Generale in Prag im 14. Jahrhundert und die Einflüsse der gleichzeitigen Gedankenstromen.* Príspevok prednesený na medzinárodnej konferencii o dejinách dominikánov v Romae dňa 13. 9. 1996; ELM, Kaspar. Studium und Studienwesen der Bettelorden. Die „andere“ Universität? In Demandt, Alexander (ed.). *Stätten des Geistes*, Köln; Weimar; Wien : 1999, s. 111 – 126; FRANK OP, Isnard. Das mittelalterliche Dominikanerkloster als paraparochiales Kulturzentrum. In *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*, Band 17, Rottenburg : Jan Thorbecke Verlag, 1998, s. 123 – 142; FRANK OP, Isnard. Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen. In *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte*, Band 17, Rottenburg : Jan Thorbecke Verlag, 1998, s. 13 – 34; KADLEC, Jaroslav. Řeholní generální studia při Karlově univerzitě v době předhusitské. In *Acta Universitatis Carolinae-Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1966, č. 7, s. 63 – 108; KIELAR OP, Paweł. Powstanie dominikańskiego studium generalnego w Krakowie. In KŁOCZOWSKI, Jerzy (ed.). *Studia nad historia Dominikanow v Polsce 1222 – 1972.* tom. I, Warszawa : W drodze, 1975, s. 334 – 356; KIELAR OP, Paweł. Studia nad kultura szkolna i intelektualna dominikanow provincii polskiej w średniowieczu. In KŁOCZOWSKI, Jerzy (ed.). *Studia nad historia Dominikanow v Polsce 1222 – 1972.* tom. I, Warszawa : W drodze, 1975, s. 271 – 306; KOROLEC, Jerzy. Lista lektorów dominikańskich prowincji polskej w XIII – XIV wieku. In *Materiały i studia zakładu historii filozofii starożytnej i średniowiecznej*. tom. II, seria A, Warszawa : PAN, 1962, s. 196 – 213; KOROLEC, Jerzy. Struktura organizacyjna szkół dominikańskich. In *Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce.* tom. IX, seria A, Warszawa : PAN, 1968, s. 3 – 24; SÖNKE, Lorenz. Studium generale Erfordense. Zum erfurter Schulleben im 13. un 14. Jahrhunder.

generálnych štúdií.[180] Obísť v tejto súvislosti nemožno príslušné komentáre Humberta z Romans[181] k Regule sv. Augustína i LCO (*Regula Augustini* a *Expositio super constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum* – porov. Prílohy č. 1 až č. 12) a jeho encyklické listy (pozn. 35). V týchto komentároch je možné nájsť odporúčania k tomu, ako má byť vybavená dominikánska knižnica, ako sa má postupovať pri starostlivosti o knihy a čo študovať.[182] Zabudnúť nemožno ani na činnosť bratov v edukačnom systéme rehoľných sestier.[183] Pre lepšie porozumenie koncepcii chápania teológie ako vedy v podaní Tomáša Akvinského je dobré oboznámiť sa s prekladom Akvinského diela „Rozdělení a metody vědy" od Tomáša Machulu z roku 2005.[184]

V rámci prierezu doterajšieho výskumu si osobitnú pozornosť zaslúži viac ako šesťstostranová práca kanadskej medievalistky Michèle Mulchahey (Pontifical Institute of Mediaeval Studies, University of Toronto) a ktorá hneď v nie-

---

In *Monografien zur Geschichte des Mittelalters*, Band 34, Stuttgart : Hiersemann, 1989, s. 1 – 160; O`CARROLL, Maura. The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348: a multidisciplinary approach. In *AFP*, 1980, 49, Roma, s. 23 – 62; DEKAŃSKI, Dariusz. Formacja intelektualna św. Jacka i pierwszych dominikanów polskich. In MATEI, Erwin – POBÓG-LENARTOWICZ, Anna – ROWIŃSKA-SZCZEPANIAK, Maria (edd.). *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*. Opole : Uniwersytet Opolski, 2008, s. 41 – 60.

[180] BUKAŁA, Marcin. *Zagadnienia ekonomiczne w nauczaniu wrocławskiej szkoły dominikańskiej w ponym średniowieczu*. Wrocław : ATUT, 2004; KIELAR OP, Paweł. Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV. wieku. In *Studia philosophiae*, 1969, 5, s. 304-318; KOROLEC, Jerzy. Studium generalne dominikanów klasztoru świętej Trójcy w Krakowie. In KŁOCZOWSKI, Jerzy – SPIEŻ OP, Jan (edd.). *Dominikanie w środkowej Europie w XIII.-XV. wieku: Studia nad historią dominikanów w Polsce*. tom. III, Poznań : W drodze, 2002, s. 173 – 186; ZAWADZKA, Krystyna. Biblioteka we Wrocławiu (1226 – 1810). In KŁOCZOWSKI, Jerzy (ed.). *Studia nad historia Dominikanow v Polsce 1222 – 1972*. tom. II, Warszawa : W drodze, 1975, s. 289 – 389; ZDANEK, Maciej. *Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu*. Warszawa : Institut historii PAN, 2005; DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l' ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*. Paris; Toulouse, 1884.

[181] Patril k profilovým osobnostiam rehole, do ktorej vstúpil v roku 1224 ako magister artium a študent práva na univerzite v Paríži. Pôsobil ako lektor a prior konventu v Lyone, neskôr už ako provinciál stál v čele provincií Provence (1240 – 1244) a Francia (1244 – 1253). V rokoch 1253 – 1264 bol v poradí piatym najvyšším predstaveným rehole. Pôsobil aj ako člen viacerých rehoľných komisií v službe napomáhajúcej zjednocovaniu rehole v zmysle spoločného životného štýlu a jednotného zväzku. Známe sú aj jeho komentáre, najmä *Regula Augustini* a *Expositio super constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum*, z ktorého sa nám, žiaľ, zachovalo len torzo. Z hľadiska predmetu tohto príspevku zaiste stojí za zmienku fakt, že z *Expositia* sa dodnes zachovalo desať rukopisov, z toho štyri v nemeckých kláštoroch reformného hnutia 15. storočia (Norimberg, Eichstatt, Wimpfen a Wien). Viedenský rukopis pochádzajúci z obdobia po roku 1450 je dodnes uchovaný v knižnici rukopisov tamojšieho dominikánskeho kláštora. FRANK OP, Isnard. Der Beitrag der Orden zur Spiritualität im Spätmittelalter. In *Yearbook for the Study of Medieval Theology*. Archa Verbi 3, Münster, 2006, s. 103 – 104.

[182] HUNČAGA OP, Gabriel. Les livres, les bibliothèques et les dominicains aux XIIIe et XIVe siècles. In *Mémoire Dominicaine – Histoire, Documents, Vie dominicaine*. n. 27, Paris : Cerf, 2011, s. 69 – 99. KAEPPELI, Thomas. Antiche biblioteche domenicani in Italia. In *AFP*, 1966, 36, Roma, s. 5 – 80; AMARGIER, Paul. Le livre chez les precheurs. In AMARGIER, Paul (ed.). *Etudes sur l'Ordre dominicain XIIIe - XIVe siecles*. Marseille, 1986, s. 55 – 78; WALZ OP, Angelus. Vom Buchwesen im Predigerorden bis zum Jahre 1280. In LANG, Albert – LECHNER, Joseph – SCHMAUS, Michael (edd.). *Aus der Geisteswelt des Mittelalters*. 1. Halbband, Münster : Verlag Aschendorff, 1935, s. 111 – 127.

[183] EHRENSCHWENDTNER, Marie-Luise. *Die Bildung der Dominikanerinnen in Süddeutschland vom 13. bis 15. Jahrhundert*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2004.

[184] AKVINSKÝ OP, Tomáš. *Rozdělení a metody vědy*. Prel. Tomáš MACHULA. Praha : Krystal OP, 2005.

koľkých ohľadoch priekopníckym spôsobom ponúka pohľad na viaceré prejavy intelektuálneho života v Reholi kazateľov do roku 1350 (pozn. 82). V každom prípade predstavuje pre čitateľa viac ako len uvedenie do tejto kategórie historického výskumu. Rozdelená do troch samostatných častí je vôbec prvým pokusom syntetizovať poznatky týkajúce sa dominikánskeho modelu vzdelávania a jeho určujúcich charakteristík. Stáva sa tak príručkou, poznanie ktorej je nevyhnutné pre ďalšie bádanie v tejto oblasti. Poskytuje orientáciu v prameňoch legislatívneho i nediplomatického charakteru, ponúka na svoju dobu rozsiahly bibliografický prehľad a prostredníctvom citácií oboznamuje s obsahom manuskriptov rozptýlených v knižniciach celej Európy, ktoré by sa historikovi pracujúcemu v našich podmienkach len ťažko darilo preskúmať. S trochou zveličenia by sme ju mohli nazvať Vademecom pre poznanie intelektuálnych procesov u dominikánov vrcholného stredoveku. Domnievame sa, že vzhľadom na vyššie nastolené ambície nášho textu je nevyhnuné poukázať na evidentné rozdiely v jej a našej práci.

M. Mulchahey sa len v obmedzenej miere venuje genéze vzniku dominikánov a vplyvom, ktoré v tejto súvislosti vyústili do prepojenia rehole so súdobým vzdelávacím procesom. Miestami trochu nekonzistentne pôsobia podrobné rozbory teologických textov (napr. s. 278 – 321), v ktorých sa čitateľovi môže stratiť súvislosť s predchádzajúcimi odstavcami. Autorkine stanoviská sú niekedy ťažko zrozumiteľné, chýba jasnejšie naformulovaná priebežná sumarizácia. Nezorientovaný čitateľ sa až na s. 373 jednoznačne dozvie, aký je rozdiel medzi dominikánskymi autonómnymi školami. V niektorých pasážach tretej časti práca vyznieva čo do výskumu viac teologicky ako historicky a miestami sa zbytočne v nežiadúcej miere prelína so spiritualitou, čím predstavuje dominikánov viac ako kazateľov a kňazov, než akademikov. Táto, posledná časť, pojednávajúca o spovedných manuáloch, kolekciách kázní a pomôckach pre prácu s biblickými textami, mohla byť v korpuse monografie nahradená hlbším preniknutím do vzťahu dominikánov ku knihám, starostlivosťou o ne a ich miestom v každodennom živote rehoľníka. V rámci kontextu by si o niečo väčšiu pozornosť zaslúžil aj akademických zápas mendikantov na univerzite v Paríži, ktorý je reflektovaný pomerne vlažne ako podtext kapitoly *Lectures* v druhej časti knihy. Napriek tomu, že v podtitule je obsah diela chronologicky ohraničený rokom 1350, neobsahuje ani zmienku o vzniku generálneho štúdia v Prahe v roku 1347 a jeho vzťahu k novovzniknutej univerzite v roku 1348.

Deficitom textu je absencia niekoľkých relevantných bibliografických položiek inej ako anglickej alebo francúzskej proveniencie, ktoré v čase vydania knihy boli na tomto poli dôverne známe.[185] Predovšetkým niektoré nemecké štúdie, pomerne dôležité, sa v poznámkovom aparáte objavujú len latentne v rovine odkazu a nie priamej citácie,[186] prípadne sa neobjavujú vô-

[185] Napr. RUDOLF von SCHLETTSTADT – Historiae memorabiles. KLEINSCHMIDT, Erich (ed.). In *Zur Dominikanerliteratur und Kulturgeschichte des 13. Jahrhunderts.* Köln : Böhlau Verlag, 1974 a niektoré položky z pozn. 176, 177, 179, 187.

[186] FRANK OP, Isnard. Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500. In *Archiv für österreichische Geschichte*, Band 127, Wien : VÖAW Verlag, 1968 (s. 222, pozn. 14 a s. 369, pozn. 60); FILTHAUT OP, Ephrem. *Roland von Cremona OP und die Anfänge der Scholastik im Predigerorden.* Vechta in Oldenburg : Albertus Magnus Verlag, 1936 (s. 60, pozn. 205 a s. 364,

bec.[187] Za neakceptovateľné považujeme využitie len jedného textu od Isnarda Franka z dovtedy viac ako desať už publikovaných, keďže sa jedná o jedného z kľúčových bádateľov v problematike intelektuálneho profilu Rehole kazateľov v stredoveku, zosnulého v roku 2010 vo Viedni. Podobne v podkapitole *Studia linguarum* autorka úplne vypustila asi štyri dekády z konca 13. a začiatku 14. storočia: z roku 1260 sa bez akejkoľvej poznámky prehupla do roku 1310, čím nereflektovala vývojové tendencie súvisiace s organizovaním autonómnych dominikánskych jazykových škôl na Pyrenejskom polostrove.[188] Vzhľadom na túto skutočnosť a aj na fakt, že od vydania knihy Michèle Mulchahey uplynulo už pätnásť rokov, je namieste sa pokúsiť niektoré autorkine stanoviská nanovo interpretovať (aj vo svetle odvtedy publikovaných textov podobného zamerania), pričom niektoré z nich si zaslúžia revíziu.[189] Na druhej strane, vyslovené výhrady nijako neznevažujú vysokú profesionálnu kvalitu spracovania a prínos tejto pozoruhodnej monografie.

Už v predchadajúcich riadkoch sme naznačili, že dominikánske trivium *legere – disputare – praedicare* prinieslo v každodennom zachovávaní rehoľných observancií súčasníkov nemalé množstvo ťažkostí pri hľadaní ideálneho modelu rovnováhy medzi tým, čo je *vita monastica* a *disciplina scholastica*. Isté napätie s tým spojené sa prejavilo vo vnútri rehole,[190] ako aj navonok vo vzťahu k svetskému duchovenstvu, predovšetkým na univerzite v Paríži.[191] Konflitky, ktoré z tohto

---

pozn. 44); KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. Und 13. Jahrhundert*. Freiburg : O.Gschwend, 1914 (s. 222, pozn. 14); LÖHR OP, Gabriel. *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert (Mit einer Übersicht über die Gesamtentwicklung)*. Freiburg : Paulusdruckerei, 1946 (s. 369, pozn. 60 a s. 377, pozn. 108).

[187] BERG, Dieter. Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert. In ALFÖLDY, Géza – SEIBT, Ferdinand – TIMM, Albrecht (ed.). *Geschihcte und Gesellschaft – Bochumer historische Studien*, Band 15, Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1977; SENNER, Walter. Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar. In FRANK OP, Isnard (ed.). *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens*. Neue Folge Band 4, Berlin : Akademie Verlag, 1994.

[188] MULCHAHEY, Michèle. *„First the Bow is Bent in Study ...“*, s. 349.

[189] Napr. autorkou kritike nepodrobené konštatovanie generálnej kapituly z roku 1315 o limitoch pre počty študentov na jednotlivých generálnych štúdiách. Rehoľné pramene venujú tejto problematike pomerne dosť miesta, čo autorka necháva úplne nepovšimnutým. MULCHAHEY, Michèle. *„First the Bow is Bent in Study ...“*, s. 375, pozn. 99.

[190] SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. Studies in the life of Robert Kilwardy OP. In *Dissertationes historicae*, 8, Roma : Istituto storico domenicano, 1937 (Obsahuje vydanie Kilwardbyho diela *Sermo in capite ieiunii* a časť jeho korešpodencie); PELSTER SJ, Franz. Die Sätze der Londoner Verurteilung von 1286 und die Schriften des Magister Richard von Knapwell OP. In *AFP*, 1946, 16, Roma, s. 83 – 106; FRANK OP, Isnard. Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden. In *AfKG*. Band 49, Köln : Böhlau Verlag, 1967, s. 164 – 208; BERG, Dieter. Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert. In ALFÖLDY, Géza – SEIBT, Ferdinand – TIMM, Albrecht (ed.). *Geschihcte und Gesellschaft – Bochumer historische Studien*, Band 15, Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1977.

[191] SEPPELT, X. Franz. *Der Kamf der Bettelorden an der Universität Paris in der Mitte des 13. Jahrhunderts.* Breslau : R. Nischkowsky, 1907; MAIER, Anneliese. Der Widerruf der „Articuli Parisienses“ (1277) im Jahr 1325. In *AFP*, 1968, 38, Roma, s. 13 – 19; DOUIE, L. Decima. The Conflict between the Seculars and the Mendicants at the University of Paris in the Thirteenth Century. In *Aquinas Society of London*. n. 23, London : Blackfriars publications, 1954; BIERBAUM, Max. *Bettelorden und Weltgeistlichkeit an der Universität Paris. Texte und Untersuchungen zum Literarischen Armuts- und Exemtionsstreit des 13. Jahrhunderts (1255 – 1272)*. Münster : Aschendorffsche Verlagsbuchandlung, 1920.

napätia v argumentácii znepriatelených strán rezultovali, zároveň umožnili v reholi vyniknúť osobnostiam ako Tomáš Akvinský, Albert Veľký či Humbert z Romans a mendikantom (obzvlášť františkánom a dominikánom) poskytli priestor na obhajobu, úspešne zavŕšenú po Lyonskom koncile, z ktorého vzišli de facto ako víťazi.[192] Z akademického hľadiska tieto konflikty súčasne poukázali na to, že sa dominikáni nemýlili, keď moderné chápanie štúdia a prvkov intelektuálneho života spojili s tradíciou západného monasticizmu.[193] Dominikánske rehoľné spoločenstvá tak môžu byť jasnejšie pochopené ako akési učiteľské organizmy, kombinujúce zbožnosť so vzdelaním. Preto ak chceme poznať a pochopiť stredovekých dominikánov, potrebujeme spoznať ich školy.[194] Svoje uplatnenie našiel ich akademický prístup v chápaní *doctrina christiana* (*sapientia christiana*) ako skutočnej a plnohodnotnej vedy – teológie – s vlastnou metodológiou a cieľom výskumu.[195]

---

[192] Už počas pontifikátu pápeža Inocenta IV. (1243 – 1254) naberali výpady voči mendikantom na intenzite a nemalá skupina biskupov o niekoľko rokov neskôr svoje útoky obnovila na koncile v Lyone v roku 1274. Pápež Gregor X. (1271 – 1276) podľahol nátlaku časti episkopátu a koncil prijal konštitúciu, ktorá viedla k zrušeniu niektorých menších žobravých reholí (*Fratres de poenitentia Jesu Christi*, *Fratres Beate Marie Matris Christi*, *Ordo Apostolorum*, *Ordo Evangelistae* a *Ordo Crucifixi*), keďže si pápež netrúfal spochybniť už veľmi silných a pre potreby kúrie i cirkvi nenahraditeľných dominikánov a františkánov. Koncilový dekrét *Religionum diversitatem* s odvolaním na závery IV. Lateránskeho koncilu o zákaze zakladania nových rehoľných spoločností zrušil všetky rehole, ktoré boli založené po roku 1215 a bez schválenia apoštolskej stolice. Dominikáni spolu s františkánmi boli z dekrétu pre ich „*zjavný prínos cirkvi*“ vyňatí. Karmelitánov a augustiniánov sa však bezprostredne dotýkal a hrozilo im, že budú rozpustení, alebo budú odsúdení na zánik zákazom prijímania nových členov. Obratným manévrovaním sa im podarilo odporcov presvedčiť o tom, že de facto vznikli už pred rokom 1215 a nakoniec im bolo dovolené pokračovať v činnosti „*dokiaľ nebude rozhodnuté inak*“, pričom tento stav trvá v podstate dodnes.

[193] HORST OP, Ulrich. Wege in die Nahfolge Christi. Die Theologie des Ordensstandes nach Thomas von Aquin. In SEEN, Walter (ed.). *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens*. Neue Folge, Band 12, Berlin : Akademie Verlag, 2006.

[194] MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study …*“, s. XIII.

[195] GERWING**,** Manfred. *Theologie im Mittelalter*. Paderborn : Ferdinand Schöningh Verlag, 2000; GILBERT, Paul. *Wprowadzenie do teologii średniowiecza*. Kraków : Wydawnictwo WAN, 1997; ILLANES, Luis - SARANYANA, Jose. *Historia teologii*. Kraków : Wydawnictwo M, 1997; NECHUTOVÁ, Jana. Literatura – ancilla theologiae. In JIROUŠKOVÁ, Lenka (ed.). *Speculum medii aevi*. Praha : KLP, 1998, s. 55 – 69; AKVINSKÝ OP, Tomáš. *Rozdělení a metody vědy*. pr. Tomáš Machula, Praha : Krystal, 2005; PALUCH OP, Michał – LICHACZ OP, Piotr (edd.). *Dominicans and the Challenge of Thomism*. Warszawa : Instytut Tomisticzny, 2012; KÖPF, Ulrich (ed.). *Theologen des Mittelalters.* Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002; CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*. Ostfildern : Matthias Grünewald Verlag, 2008; PELIKAN, Jaroslav. *Rozwój teologii średniowiecznej (600 – 1300). Tradycja chrześcijańska Historia rozwoju doktryny*. tom. III. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009; GOODENOUGH, Gelber-Hester. *It could have been otherwise – contingency and necessity in dominican theology at Oxford, 1300 – 1350.* Leiden; Boston : Brill, 2004. Veľkým prínosom k porozumeniu historickým súvislostiam ohľadom teológie ako vedy je dielo dvojice NIEDERBACHER, Bruno – LEIBOLD, Gerhard. *Theologie als Wissenschaft im Mittelalater. Texte, Übersetzungen, Kommentare*. Münster : Aschendorff Verlag, 2006. Podobne ako Chenuho práca je nielen sondou do súdobého chápania tejto problematiky, ale čitateľovi ponúka pôvodné texty, konkrétne komentáre k Lombardského Sentenciám z pera siedmich popredných parížskych univerzitných majstrov (sv. Bonaventúra, sv. Tomáš Akvinský, Richard Fishacre OP, Alexander z Hales OFM, Hugo zo Sancto Caro OP a Viliam de La Mare OFM) práve na tému vedeckosti teológie v pôvodnom znení i nemeckom preklade.

Na tomto mieste by sme ešte chceli zdôrazniť skutočnosť, že hoci niektoré tituly sa svojím obsahovým zameraním ocitajú na hrane nami vytýčeného chronologického rozpätia, avšak z hľadiska využitia nie sú diskvalifikované. Poznatky o usporiadaní a fungovaní dominikánskeho edukačného systému umožňujú predpokladať, že od svojho zadefinovania počas 13. storočia v nariadeniach generálnych a provinčných kapitúl, ako i v listoch magistrov rehole a komentároch typu *Expositio super constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum* od Humberta z Romas, sa počas stredoveku v základných črtách príliš nezmenil. To znamená, že pri nedostatku prameňov, prípadne spracovania danej tematiky pre určité obdobie, je možné si za istých okolností „vypomôcť" aj mladšími prameňmi a literatúrou, ktoré v tejto problematike zahŕňajú mladšie obdobie. To všetko za predpokladu, že staršie normy a prax neboli zrušené a naďalej sa preukázateľne zachovávali.

Záverom je namieste konštatovať, že informácie v predloženom prehľade stavu bádania nie sú vyčerpávajúce a výber titulov je v prvom rade determinovaný našimi jazykovými možnosťami, dostupnosťou informácií o prehľadoch bádania v iných krajinách a v neposlednom rade aj materiálnymi možnosťami pri zaobstarávaní si jednotlivých bibliografických položiek. Kompletný zoznam použitých prameňov a literatúry je, samozrejme, k dispozícii na patričnom mieste tejto publikácie. Základným prilierom našej schémy je presvedčenie, že rozličné aspekty akademicko-intelektuálneho života zakorenené v Reholi kazateľov už od stredoveku, znamenali pre túto inštitúciu jeden z jej hlavných prínosov pre latinský monasticizmus a ukázali, že veda a viera nemusia v rehoľnom prostredí stáť vo vzájomnom protiklade. Veríme, že závery a stanoviská, ku ktorým sme dospeli, obohatia v našom prostredí poznatky z dejín stredovekej teológie, stredovekých mendikantov, dejín vzdelanosti, prípadne iných spomenutých príbuzných vedných odborov aj s vedomím si istých limitov a nedostatkov, ktoré môžu byť v texte odhalené kompetentnými odborníkmi.